

KARSZT- ÉS BARLANGKUTATÁSI TÁJÉKOZTATÓ

1964.

VII-VIII.

A MAGYAR KARSZT- ÉS BARLANGKUTATÓ TÁRSULAT KIADVÁNYA

Szerkesztő: Hazslinszky Tamás
Felelős kiadó: dr. Hegedüs Gyula
Technikai szerkesztő: Schönviszky László
Lektorok: dr. Dénes György, Frojimovics Péter, Pászthory Valter, Sárváry István

A kiadvány sokszorosítását a Nehézipari Minisztérium Tájékoztatási Osztálya a
Minisztertanács engedélye alapján engedélyezte.
Készült a NIM Házinyomdájában 1000 példányban.

Az elektronikus változatot
dr. Nyerges Miklós, Steer Mihály és Szent Tamás
készítette 2005-ben

TARTALOM (előrehozva a 152. oldalról)

- Dr. Kessler Hubert: Herman Ottó (1835-1914) – 122. oldal
Lambrecht Kálmán: Herman Ottó és a borsodi Bükk ősembere – 123. oldal
Herman Ottó előadása a Magyarhoni Földtani Társulat Barlangkutató Bizottságának 1911
február 6-i ülésén – 127. oldal
Pászthory Valter: Rómer Flóris emlékezete – 131. oldal
Dr. Bogsch László: A pontosság védelmében – 134. oldal
KUTATÓCSOPORTJAINK MUNKÁJÁRÓL
– A „Zelezna Baba”-barlang (Halász Á.) – 136. oldal
– Jelentés a DVTK „Herman Ottó” Barlangkutató Csoport 1964. nyári kutatótáboráról
(Gyenge L.) – 138. oldal
– 190 m mélységet ért el a DVTK „Herman Ottó” Barlangkutató Csoportja (Gyenge L.) –
140. oldal
– Jelentés a nagymezői időszakos víznyelő kutatásáról (Tóth G.) – 141. oldal
TÁRSULATI ÉLET
Vezetőségi ülés 1964. október 1-én – 143. oldal
Választmányi ülés 1964. november 5-én – 144. oldal
Szakülések – 144. oldal
SZEMLE
Nemzetközi Barlangtani Konferencia Brnóban – 146. oldal
A jugoszláv barlangkutatók nagyszerű eredménye: a Resavai-barlang – 150. oldal

INHALT (előrehozva a 152. oldalról)

- Dr. Hubert Kessler: Herman Ottó (1835-1914) – Seite 122
Koloman Lambrecht: Herman Otto und der Urmensch des Bükk-Gebirges – Seite 123
Herman Ottos Vortrag am 6. Februar 1911. in der Sitzung der Höhlenforscher-Kommission der
Ung. Geol. Gesellschaft – Seite 127
Walter Pászthory: Zur Erinnerung an Rómer Flóris – Seite 131
Dr. Ladislaus Bogsch: Zum Schutz der Genauigkeit – Seite 134

DIE ARBEIT DER FORSCHERGRUPPEN

Die „Zelezna Baba“-Höhle (Á. Halász) – Seite 136

Bericht 1964. der „Herman Otto“-Forschergruppe (L. Gyenge) – Seite 138

190 m Tieferreichte die „Herman Otto“ Forschergruppe (L. Gyenge) – Seite 140

Bericht über die Forschungen beim Wasserschlinger vom Nagymező (Bükk-Gebirge) (G. Tóth) – Seite 141

VEREINSLEBEN

Vostandsitzung 1. X. 1964. – Seite 143

Ausschussitzung 5. XI. 1964. – Seite 144

Fachsitzungen – Seite 144

SCHAU

Internationale Speleologische Konferenz in Brno – Seite 146

Grossartiger Erfolg der jugoslawischen Speleologen: die Resava-Höhle – Seite 150

- 122 -

HERMAN OTTÓ (1835-1913)

Majdnem pontosan ötven éve, 1913. december 27-én hunyt el az a sokoldalú tudós, akit nem lenne illő magunknak kisajátítani, mert amilyen nagy szolgálatokat tett a mi tudományágunknak, annyira nagyot alkotott a madártan, a halászat, a néprajz, a méhészet, a nyelvészet és a népművelés terén is.

Bennünket elsősorban az érdekel, amit a hozzánk legközelebb eső szakterületen végzett. Bekapcsolódása a barlangkutatásba akkor kezdődött, amikor az 1891-ben, Miskolcon talált három furcsa kődarabot a kezébe adták. Zseniális sokoldalúságának fényes bizonyítéka, hogy azonnal felismerte a kődarabokban az ősember akkor még világszerte is igen ritka kőszerszámait és ezzel a pleisztocén kori ember magyarországi tartózkodásának első bizonyítékát. A leletet a Természettudományi Társulat 1893. évi szakülésén be is mutatta és egyidejűleg közölte az Archeológiai Értesítőben és a bécsi Antropológiai Társulat Közleményeiben.

A lelet paleolit volta és jelentősége kétségtelen volt, bár az osztrák szakkörök nagyon idegenkedve fogadták a hírt. Hiszen a lelőhely maga sem adott támpontot a feltevésre. A szakócák csak másodlagosan kerültek oda. A kérdés egy ideig eléggé elavult, amíg 1903-ban Hoernes Mórnak az európai ősemberről írt alapvető forrásműve meg nem jelent és minden kétséget kizáróan elfogadta a szakócák jégkorszakbeli voltát. Herman Ottó újra munkához látott és felvetette az összes rétegtani viszonyok felülvizsgálatának szükségességét. A Magyar Földtani Intézet végül is elrendelte ezeket a munkákat. Papp Károlyra bízta a stratigráfiai, Kadič Ottokárra pedig a környék barlangjainak kutatását. Kadič Ottokár bükki ásatásainak eredményei fényes elégtételt szolgáltattak Herman Ottónak azokkal szemben, akik megállapításait eleinte kétségbe vonták. Most maguk is elismerték – mást nem is tehettek – a miskolci sokat vitatott leletek valódiságát.

Herman Ottónak köszönhetjük a magyar tudományos barlangkutatás megindítását és anyagi alapjainak megteremtését. Társulatunk tulajdonképpen őse, a Magyar Földtani Társulat Barlangkutató Bizottsága tiszteletbeli tagjának választotta. Később kiszélesítette ezt a bizottságot és megalapította a Barlangkutató Szakosztályt.

- 123 -

Herman Ottó a magyar paleolit kutatás terén nagyot alkotott és egy termékeny, példamutató életet hagyott maga mögött, amikor ötven évvel ezelőtt, nyolcvan éves korában elhunyt.

Társulatunk büszke kegyelettel őrzi lángeszű tudósunk emlékét, aminek külső formájaként az arra méltó barlangkutatók kitüntetésére a Herman Ottó emlékérmét alapította.

Dr. Kessler Hubert

HERMAN OTTÓ ÉS A BORSODI BÜKK ŐSEMBERE

(részlet Lambrecht Kálmán: „Herman Ottó élete” című könyvéből)

Lambrecht Kálmán

Száz év előtt Cuvier báró, az őslénytan geniális úttörője még azt mondja: L'homme fossile n'existe pas! – Fosszilis ember, vagyis: ősember nem volt! Ma pedig sok száz lelőhelyről ismerjük magának az ősembernek csontmaradványait és sokkalta több barlangból, sziklafülkéből, lösztelepből az ősember kultúrájának emlékeit: csontból, kőből és fából faragott szerszámokat, tüzköszakócákat, nyíl- és lándzsahegyeket, vakarókat, amelyekkel a nyersbőrt megtisztították, árákat, amelyekkel átluggatták, tüket, amelyekkel primitív ruhát férceltek össze. Barlangok egész sorából ismerünk ősművészek kezéből eredő, remekbe illő rajzokat, festményeket, kisebb-nagyobb állatszobrokat, egykori kultúrtelepekből pedig száz meg száz ősemberi ékszert: nyakláncot, ruhafibulákat, apró áldozati tárgyakat.

Az ősemberkutatás, az ember múltjának legizgalmasabb fejezetét kutató paleoantropológia alig száz esztendő múltja tekinthet vissza. Kevés tudomány haladt néhány évtized alatt akkorát, mint éppen az ősembertan. Megindult azzal, hogy Baucher de Perthes francia archeológus Franciaország földjéből ezernyi ősemberi kőszerszámot gyűjtött össze és felismerte, hogy ezeket már emberi értelem pattintotta, formálta ki és használta. Ezekkel ejtette el kortársait, amelyekkel más módon nem tudott volna megküzdeni: a mamutot, a barlangi medvét, az ősszarvasokat, vadkant, vadlovat, hófajdot, nyulat. Baucher de Perthes felfedezése nagy feltűnést keltett. Nemzetközi tudományos bizottság kereste fel abbeville-i múzeumát, hogy meggyőződjenek leleteinek jelentőségéről. A bizottságot meggyőzték a felfedező magyarázatai. És erre Európa-szerte megindult a céltudatos barlangkutatás. Angliában és Németországban, Svájcban és Spanyolországban, Itáliában és Ausztriában egymásután tárták fel a barlangok sárga agyagból álló üledékeit, hogy napvilágra hozzák a beléjük temetett kőszerszámokat, csonteszközöket, állati maradványokat. A kő- és csontszerszámokat a barlangban lakó ősember hagyta hátra, az apró állati maradványok jó részét a barlangokban tanyázott baglyok öklendezték ki köpetek alakjában, a nagyobbakat rókák hurcolták be.

A múzeumok polcai évről-évre ezer meg ezer új lelet súlya alatt roskadoztak. Csakhamar az ősember csontmaradványai is előkerültek.

Világszerte feltűnést keltett, amikor Düsseldorf mellett a kicsiny Neander-folyó egyik – azóta lehordott – barlangjában megtalálták a modern idők egyik legprimitívebb ősemberének combcsontját és koponyájának maradványait. Nagy vita kerekedett e leletek körül. Voltak, akik a napóleoni háborúk egy névtelen kozák áldozatának minősítették, mások betegesen eltorzult, alig pár évtizedes embermaradványnak vélték – míg végre, évekig tartó heves viták és alapos kutatások után kiderült, hogy bizony a Neander-völgy ősembera – ahogyan azóta a düsseldorfi

leletet nevezik – egyik legősibb elődünk földi maradványait képviselik.

Franciaországból is egyre-másra kerültek ki ősemberi csontmaradványok. Azután Gibraltárban, majd Mentone mellett a Barne Grande-barlangban tártak fel ősembercsontokat. Ausztria két északi tartományában, Cseh- és Morvaországban – a mai Csehszlovákia területén – különösen gazdag ősembertani leletek gazdagították emberelődünkre vonatkozó ismereteinket.

Magyarország földjéből azonban semmiféle ősemberi lelet nem volt ismeretes. Egy lelkes egyetemi tanár, Róth Lajos ugyan már a nyolcvanas években megindította a tátrai barlangok kutatását, föl is tárt belőlük értékes állati maradványokat – ősemberi csont azonban nem került elő, még az ősember kezétől eredő szerszámok sem.

1891 nyarán egy ház épült a miskolci Avas-hegy tövéén. Házalapozás közben előkerült néhány jellegzetes alakú kődarab, amelyeket a ház tulajdonosa, Bársony János elküldött Miskolc akkori képviselőjének: a minden iránt érdeklődő Herman Ottónak.

Jó kézbe küldte. Mert ugyan ki lett volna abban az időben Magyarországon, aki legott felismerte volna a kődarabokban az ősember kéznyomát? És kiben lett volna meg az a lendület és bátorság, hogy meggyőződését nyomban nyilvánosságra is hozza és a szakemberek egész seregének ellenvéleménye dacára is kitartson meggyőződése mellett? És végül: kiben lett volna meg a kitartás, hogy beletanulva egy eddig számára idegen stúdiumba, politikai és tudományos súlyával is kikényszerítse a további kutatást.

Hogy a leleteket felismerte, azt halászati tanulmányainak köszönhetjük. Az idegen halászati irodalom tanulmányozása közben ugyanis sokszorosan találkozott a miskolciakhoz hasonló kőszerszámokkal, amelyekről odakünn jól tudták már, hogy ősemberelődünk keze formálta ki.

Herman Ottó nemcsak lángelme volt, de szeme is volt. És minthogy azok közé a lángelmék közé tartozott, akik csak saját tapasztalataikban, abban bíztak, amit a maguk szemével láttak, legott hírül adta, hogy Magyarország területén is élt az ősember, még pedig a Bükk-hegység vidékén. Megírta ezt a Természettudományi Közlönyben, az Archeológiai Értesítőben és hírül adta a bécsi embertani társulat folyóiratában, a *Mittailungen der anthropologische Gesellschaft Wien* hasábjain is.

Megszólalt azonban erre két magyar geológus, akik nem jó szemmel nézték, hogy a geológiától távol álló Herman Ottó most minden geológiai előképzettség nélkül beleszól ebben az elsősorban mégiscsak geológiai kérdésbe. Elvileg igazuk is volt. Mert ha a leletek csakugyan az ősember hazai nyomait hirdetik, ha azokat csakugyan a magyar föld ősembere formálta ki, akkor a leleteknek diluviális rétegben, olyan üledékben kellett feküdnie, amely az ősember élete idejében rakódott le. Csakhogy a miskolci Avas tövéén nyoma sincs a diluviumnak – e szerint a miskolci kőszerszámok sem lehetnek diluviálisak, azaz jégkorszakiak.

Heves, kemény, a személyeskedésig menő vita indult meg. Herman Ottó váltig azt hangoztatta, hogy a leletek formája nem csalhat. Már pedig ez a forma tipikusan paleolitikus, vagyis a pattintott kőkor kultúrájára vall. A geológusok egyre csak azt felelték: de hol van a jégkorszaki üledék, amely egyedül hitelesíthetné a leletek korát és jelentőségét?

Így gyűrűzött a vita kereken másfél évtizedig. Újabb lelet nem került elő, ami hitelesíthette volna Herman Ottó megállapítását. De gazdát cserélt a földművelésügyi tárca. Amikor a koalíció kormányra lépett, a földművelésügyi tárcát újra Darányi Ignác vette át. Darányi régi híve és igaz tisztelője volt Herman Ottónak. Hermannak most már csak egy szavába került, hogy Darányi elrendelje a tárcája keretébe tartozó Földtani Intézetnek: reambuláltassa borsodi Bükk-hegység területét geológiaiilag. A tudós biztosra vette, hogy a miniszteri rendelet végrehajtása csak az ő igazát igazolhatja. Úgy is történt.

Id. Lóczy Lajos, a Földtani Intézet igazgatója, Papp Károlyt bízta meg a terület reambulálásával. És a reambulálás megoldotta a vitát: a miskolci lelet valóban nem diluviális ré-

- 125 -

tegből került ki. Ebben tehát igaza volt Herman Ottó ellenfeleinek. Viszont az is igaz, hogy az Avas távolabbi környékén igenis kutathatók a jégkorszaki rétegek. Herman Ottó miskolci szakócai tehát másodlagos fekhelyről kerültek napfényre.

Most már csak az volt hátra, hogy megfakasszák a Miskolc-környéki barlangokat. Herman Ottó, a vadász, jól tudta, hogy a jégkorszak ősvadásza hol állhatta el a vadváltót. Megmondta tehát, hogy elsősorban is a hámosi völgy fölött nyíló Szeleta-barlangot kell kiásatni.

Igaza volt. A Szeleta mélyéből egymásután ezernyi szebbnél-szebben megmunkált paleolit pattintott kőszerszám került napvilágra. Darányi Ignác külön fedezetet talált a borsodi barlangkutatásra. Megindult a rendszeres magyar barlangkutatás.

Sorra-rendre föltárták a borsodi Bükk barlangjait és valamennyiből ezernyi és tízezer pattintott kőszerszám: paleolith és csonteszköz vándorolt a miskolci és budapesti múzeumokba, elsősorban a Földtani Intézet gyűjteményébe és a Nemzeti Múzeum régiségtárába. Egymásután tárták föl a Puska- és Puska-lyuk, a répáshutai Balla-barlang jégkorszaki agyagjába temetett ősemberi emlékeket. Lelkes barlangkutató gárda látott munkához. Hamarosan idehaza is munkába lépett a modern tudományos kutatás munkafelosztása jegyében megszervezett kutatótábor.

Maguknak, a barlangoknak módszeres és rendszeres feltárását Hillebrand Jenő, Kadič Ottokár és Kormos Tivadar vették a kezükbe. Minden esztendő nyarán kiszálltak egy-egy barlangba, térképezték, felmérték, munkások rajával nekifogtak a jelenkori hordalékok letisztogatásának. Ekkor kezdődött a munka komoly, ősembertani szempontból lényeges része: az évezredek hosszú sora alatt felgyűlt jégkorszaki sárga agyag óvatos, rétegről-rétegre haladó lebontása, átlazítása és leleteinek megmentése.

A munkások ásóval emelik ki egy-egy 20-25 centiméter vastag réteg agyagját, targoncákon kihordják a barlang bejárata elé, ahol nekiülnek és az ásatás vezetőjének felügyelete alatt minden csont- és kődarabot kiszednek a tapadós, nyirkos agyagból. A nagyobb darabok barlangi medvék állkapcsai, koponyái, fogai, taráncszarvas-agancsdarabok, tenyérméretű megmunkált kőszerszámok könnyen szembeötlenek. Az apróságok kiválogatásához azonban már külön éles szem és gyakorlat szükséges. Mert a megtermett barlanglakó ősgörények maradványai és a hatalmas kőmagokból kiformált kőszerszámok mellett tömérdek az alig észrevehető parányok száma: finom csontból pattintott pengék, hegyesre élezett tűk, körömméretű csontvakarók. Hát még a mikrofauna, ahogyan az apró ősgörények maradványait összefoglaló néven nevezik! Félcentiméteres pocokállkapcsok, alig nagyobb rágcsálófogak, ezernyi parány csigolya, havasi és hófajdok törékeny csüdjei, szárnyközépcsontjai, finom békacsontok, parányi halcsigolyák...

Naphosszat ül a barlangkutató a meredek lejtő tetején, minden faunisztikailag vagy iparilag értékes leletet gondosan félrerak, nyomban meg is céduláz, feljegyzi, honnan, a barlang melyik részéből, milyen mélységből került ki. A többit: a törmelék és a különválasztott agyagdarabokat legördítik a lejtőn.

Őszbe csavarodik az idő, mire egy kisebb barlang egész kitöltése ki van aknázva. Nagy barlangokon bizony évekig is eldolgoznak. A Szeleta-barlang hatalmas alja máig nincsen teljesen kiaknázva.

Amikor azonban megindul az őszi esőzés, vége a barlangkutatásnak. A gyűjtött anyagot most beviszik vagy a Földtani Intézet múzeumába, vagy a Nemzeti Múzeum régiségtárába, ahol megkezdődik a gyűjtött kincsek feldolgozása. Ehhez már rendszerint nem elég maga a barlangkutató, most munkába állnak munkatársai: az egyes specialisták. A magyar barlangkutatás hőskorában, 1906-1919 között a feldolgozást a következő gárda végezte el:

Magukat a paleolitikát, az ősember pattintotta kő- és csontszerszámokat főleg Hillebrand Jenő vette vizsgálat alá. Éveket töltött Párizsban, a modern ősemberkutatás mestereinek laboratóriumaiban: Boule, Manouvrier, Obermaier és Breuil professzorok iskolájában. Ott szerezte meg veleszületett formaérzékehez a rendszeres iskolázottságot, amely az ősember

- 126 -

iparának leghivatottabb magyar kutatójává avatta. Úgy kiismeri magát abban a kötengerben, amelyet emberelődünk formált ki, hogy első pillantásra megmondja – ezt a szakócat a moustieri kor embere pattintotta, azt a pengét az aurignaci kor iparosa formálta ki, emez viszont a solutréi kultúra emléke. Ennek a négy kultúrának az emlékei a leggyakoribbak idehaza. Külföldön régibb kultúrmaradványokat is ismernek: chellesi, prechellesi stb. korból eredő, azokra jellemző kőipart.

Az állatmaradványok feldolgozását fel kellett osztani az egyes állatrendek csontvázának ismerői között. Az emlősmaradványokat Kormos Tivadar és Éhik Gyula, a madármaradványokat e könyv írója, a hullók csonttöredékeit Bokay István és Fejérváry Géza Gyula báró a magyar herpetológiának két fiatalon kidölt oszlópa vették munkába, a halakat Leidenfrost Gyula vette elő, a puhatestűeket Soós Lajos és Kormos Tivadar, a növényi maradványokat pedig Hellendonner Ferenc tanulmányozták. A barlangok fiatalabb régészeti leleteit, az alig pár ezer éves tűzhelymaradványok cserepeit Balla Lajos írta rendszerint le.

Ez a társaság alapította meg a magyar barlangkutatás külön társadalmi és tudományos szervét, amely eleinte a Magyarhoni Földtani Társulat égisze alatt, önálló szakosztályként működött, később azonban kiszakadt az anyaegyesületből és külön Barlangkutató Társulatként folytatta megkezdett munkáját. A szakosztály első elnöke az amatőr barlangászat tiszteletreméltó úttörője, néhai Szigmeth Károly volt. Az ő halála után Lenhossék Mihály neve fémjelezte a kicsiny gárda törekvéseit.

Közel két évtizede folyik a rendszeres magyar barlangkutatás országszerte. A borsodi Bükk klasszikus barlangvidéke után csakhamar egyéb barlangokat is meglátogattak. Sorra kerültek a pozsony-megyei Pálffy-barlang, Detrekőszentmiklós határában, az erdélyi Cholnoky-barlang, Csoklovina mellett, a bihari Zichy-völgy barlangjai, az Igrici-barlang, azután a Budapest vidékén tátongó apróbb-nagyobb barlangok, sziklafülkék: a bajóti Őregkő-barlangja, a Remete-hegy kőfülkéje, a pilisszántói Orosdy-kőfülke. A barlangok csak úgy ontották évezredek óta föld méhébe zárt kincsüket, a barlangkutatók pedig meglepőbbnél meglepőbb új megismerésekről beszámoló cikkeiket, tanulmányaikat, könyveiket.

A rendszeres barlangkutatás negyedik esztendejében bukkantak az addigi leletek koronájára: az első ősemberi csontmaradványra hazánk földjéből. Igaz ugyan, hogy akkor már rég ismertük a horvátországi Krapina világhírű kannibáljainak csontvázait, de a szorosan vett Magyarország földjéről az első ősemberi csontmaradvány 1910-ben került elő egy kicsiny gyerekkoponya alakjában, amelyet Hillebrand Jenő talált bolygatatlan rétegben, a répáshutai Balla-barlang diluviális agyagjában.

Máig is érzem azoknak a meleg napoknak forró leheletét, amelyekben híre ment a koponya felfedezésének. Az egész magyar tudományos élet izgalomban volt. A legizgatottabbak természetesen maga a felfedező és az akkor már hajlott korú, öreg Herman

Ottó voltak, akiknek az egész fölfedezést köszönhattuk. A napi sajtóban egymást követték az interjúk, cikkek, fényképek. A külföldi figyelmek is felénk fordultak. A magyar barlangkutatás hőskorának ez volt az első diadala.

Maga a koponya – amelyet Hillebrand Jenő alapos antropológiai felkészültséggel írt le –, sajnos annyira fiatal gyerek maradványa, hogy alig vitte előbbre a jégkorszak emberére vonatkozó ismereteinket, inkább csak hitelesítő szerepe volt: kétségtelen bizonyossága annak, hogy az ősember, aki a borsodi Bükk vidékén ezernyi kőszerszámban hagyta hátra jelenlétének nyomait, nemcsak megfordult, de tanyázott és temetkezett is ezen a tájon.

Herman Ottó boldogsága határtalan volt. Sokoldalú életének egyik legszebb diadala volt ez a lelet. Fel is szólalt még egyszer, utoljára a Magyar barlangkutatók körében és békejebbet nyújtott egykori ellenfelének, Halaváts Gyulának, aki másfél évtizedig tagadta a diluvium jelenlétét Miskolc környékén.

Már akkor tudtuk, hogy a borsodi Bükk külön ősemberi kultúrának, a bükki paleolithes kultúrának volt a centruma. Ezt a megismerést is Herman Ottó saszemének, kitartásának és agitátori erejének köszönhattuk.

- 127 -

1932 nyara azután meghozta Herman Ottó meglátásának legszebb diadálát. Eger közeléből a Subalyuk-barlangból ezen a nyáron került napvilágra a neandervölgyi ősember első kétségbevonhatatlan magyarföldi csontmaradványa: jellegzetes, állcsúcs nélküli alsó állkapcsa és néhány foga. Hivatott ősemberkutatók éppen azokban a napokban írják le ezt a nevezetes leletet, amelyekben én e sorokat papírra vettem (1933).

Ha ezt Herman Ottó megérte volna...

HERMAN OTTÓ ELŐADÁSA A MAGYARHONI FÖLDTANI TÁRSULAT BARLANGKUTATÓ BIZOTTSÁGÁNAK 1911 FEBRUÁR 6-I ÜLÉSÉN*

*Megjelent a „Közlemények a Magyarhoni Földtani Társulat Barlangkutató Bizottságából” 1911. évi 1. Füzetében.

(A szabadon megtartott előadást, amelyet Lambrecht Kálmán gyakornokom szlenografált, némileg bővítettem s elláttam az irodalom kimutatásával is. Arról proter bonum pacta lemondtam, hogy az 1893-ban tudományos gyűléseken és tudományos irodalomban ellenem alkalmazott becsméréseket megtoroljam. A végső alakulás úgy is teljes elégtételt szolgáltatott.)

Mélyen Tisztelt Elnök Úr! Tisztelt gyűlés!

Az első szó, amely e helyen ajkamat elhagyja, nem lehet más, mint a hála és köszönet szava azért a megtiszteltetésért, hogy a csak az imént megalakult barlangkutató bizottság tiszteletbeli tagjává választott. Nagy megtiszteltetésnek veszem ezt attól a testülettől, amely ma még nem is megszokott irányokban, hazánkra nézve úttörően kívánja szolgálni az ősrégészet, így az ember eredetének tudományát. Másodsor kifejezem hálámat a barlangkutató bizottság t. elnökének, aki csekély személyemet, itt a gyűlés színe előtt üdvözlésre méltatta, amire nekem, mint egyszerű embernek, tulajdonképpen igényem nincs.

Legyen most már szabad mai előadásomnak tárgyára térni, amely iránt, jól tudom, a nagy várakozások megvannak; azt pedig még jobban tudom, hogy sok tekintetben csalódní fognak azok, akik táplálják, mert nem személyes tudatosság, hanem a tudomány érdeke vezérel.

Visszaszállok majdnem 20 évvel, amikor a kir. Magy. Természettudományi Társulat kebelében először léptem fel és bemutattam azokat a paleolith „kova” tárgyakat, amelyek Miskolczon, néh. Bársony János barátom Szinva vize mellett, az Avas-hegy lábánál épülő házának alapjából kerültek napfényre és amelyek – egyesek kivételével – ajándékul nekem adattak. (Egészen pontosan véve a tárgyak 1891-ben kerültek napfényre, a bemutatás pedig 1893-ban ily cím alatt történt: Herman Ottó: A miskolczi tűzkőszakócák. Természettudományi Közlöny, 1893.) Ezek a „tűzkő szakócák” reám határozott benyomást tettek, mert valósággal határozott típusok. Sokszorosan vannak kiadva, tehát általánosan ismeretesek, ezért részletesen nem tárgyalom.

Azonnal felismertem, hogy ezek anyag és alak szerint paleolithok. A paleolith-kor ti. a Földnek az a korszaka, amelyben a mai tudományos felfogás szerint az ember a Föld szí-

- 128 -

nén fellépett. A paleolith kőeszközök így a legősibb szerszámok, mint akkor mondtuk: „kova”-tárgyak. A gyűlés után legbizalmasabb barátaim, akiknek nézetét igen gyakran vettem igénybe, azt mondták nekem: „előadásod nagyon érdekes volt, de a szakembereket nem győzted meg”.

Hát mi a kifogásuk? Az a réteg, amelyben a tárgyak találtattak, nem hangzik egybe avval, amit a tudomány akkori álláspontja ily leletekre nézve döntőnek már kimutatott. Rád nézve ez nem jelenthetett mást, mint annyit: „Jó, tovább fogunk kutatni”.

A leletnek nagy körben híre futott. A bemutató értekezést és a képek egy részét közölte az „Archaeologiai Értesítő” is. „A miskolczi paleolith lelet” címe alatt (1893.); Török Aurél tanár ily cím alatt németül értekezett: „Der palaeolithische Fund aus Miskolcz und die Frage des diluvialen Menschen in Ungarn”. <Ethnologische Mittheilungen aus Ungarn. 1893> Török elfogadta a tárgyak paleolith jellegét, de kétséget táplált a réteg dolgában.

Az „Archaeologiai Értesítő” nyomán bő kivonatot és képeket kért a bécsi anthropologiai társulat, melynek folyóiratában az értekezés meg is jelent; címe ez: „Der palaeolithische Fund von Miskolcz.” (Mittheilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien. 1893.)

Eddig felfogásomnak a paleolith jellegre nézve nem akadt illetékes fórum előtt illetékes ellenzője. De már az a körülmény, hogy az előkelő bécsi társulat átvette a közlést, szegyet ütött bizonyos fejbe és felkeltette az ismeretes „csak azért sem” indulatot. S ha már ez fölkel és van mód benne, a magyar ember nem adja ki itthon, hanem – hova is szaladna vele? Hát Bécsbe! Annyival is inkább, mert a bécsi fórum nem emelt kifogást nézeteim ellen. A támadás címe ím ez: „Julius von Halaváts: Zum palaeolithischen Fund von Miskolcz. (Mittheilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien 1893.) Lényege a támadásnak pedig az, hogy a lelet nem feküdt diluviális rétegben, mely a kor meghatározására döntő és ellentmond még a lelet petrográfiai (?) jellege is.

Ez a támadás szülte nálam azt az eltökélést, hogy elfogadtam a harcot, folytatom pedig addig, amíg teljes világosság nem lesz. Bukjék bármelyik fél, bukjék mind a kettő: ez mindkét esetben a tudomány érdeke. És ha ez áll, akkor a tudomány érdeke az is, hogy a bukó fél minél hamarabb kompromittálja magát. A harc tehát kezdetét vette.

Mindenekelőtt megállapítom, hogy amily tartózkodó volt a külföld, oly határozottan fordult ellenem itthon az illetékesek szakköre. Ez nem vád, csak kommentálás.

Ekkor tökélt el magát a magyar támadó arra, hogy a helyszínre kiszállva, tüzetesen felveszi Miskolcz és környéke földtani viszonyait, ami tökéletesen korrekt elhatározás volt. A vizsgálat eredménye, értekezésbe foglalva, ily cím alatt jelent meg: Halaváts Gyula: „Miskolcz városa földtani viszonyai” (Földtani Közlöny 1894.) A végső eredmény álláspontomra nézve határozottan tagadó volt, amint ezt a szerző szavai világosan kifejezik. „A helyszínen tett mindezen tapasztalataim alapján tehát kimondhatom azt, hogy Miskolcz városa területén, a Szinva árterén csakis mostkorú üledék van a nem ezen üledék alatt, sem az Avas-hegy oldalában diluviumnak nyoma sincs. Ha volt, azt az erózió már rég eltávolította.”

Folytak más részről is nyomozások és fölvételek, amelyek mind az előbbivel egybehangzottak. A szakkörök így körülbelül azt az álláspontot foglalták el velem szemben, hogy elvégre is minnek avatkozom én a paleolith, az ősember nyomainak kérdésébe, amikor engem mindaddig is más, sőt sok más térről ismertek!? E felfogással szemben sem boldogulhattam. Nem állott rendelkezésemre sem az idő, – mert azt rendes kötelességeim végzésére kellett fordítanom – sem a kutatáshoz föltétlenül szükséges anyagi erő. De mindez nem keserített el! Példa volt előttem a múltból. Boucher de Perthes, a Somme-völgy palaeolithjének felfedezője, ki elsőnek tört utat az ősember kőszerszámainak és ezekben életviszonyainak felismeréséhez, kinek szembe kellett szállni úgyszólván az egész tudományos világgal, mely a tisztán látó embert szinte futóbolondnak bélyegezte. De kitartott és győzedelmét érte tudományos meggyőződésének.

Telt, múlt az idő s az első publikációk óta 1893 – egy évtized telt el, amely idő alatt

- 129 -

csak ritkán jutottam el Miskolczra és a Bükk-hegységbe. De változott a helyzet, amikor az évtized végén megjelent Hoernes tanár kitűnő műve: „Der diluviale Mensch in Europa” (Braunschweig, 1903), mely a miskolczi leletet befogadta, képét is oda- és megjegyezte, hogy a Magyarországról való valamennyi állítólagos palaeolith lelet között a miskolczi komoly figyelmet érdemel.

Ez is buzdított azután kitartásra és ha szűk keretben is, a kutatás és figyelés folytatására. Biztosra vettem, hogy előbb-utóbb felvetődik oly bizonyíték, amely elől az ellenvélemény nem térhet ki, mert az első lelet alakja határozottan palaeolith volt és mind több jel bizonyított a lelethely környezetének eredeti volta mellett, vagyis, hogy a lelet az Avas táján termett.

És ez a bizonyíték meg is került. Igaz azonban, hogy csak tizenkét hosszú év múlva, ami azután azt is jelentette, hogy a tudomány olyan terén, az ősrégészetben, amelyen világrészünk legnagyobb, legműveltebb nemzetei nemes versenyben, szinte rohanva haladtak és haladnak s amidőn nekünk magyaroknak, minden percet felhasználva, azon kellett volna lennünk, hogy bár szűkebb téren is, de lépést tartsunk: mi tizenkét éven át állottunk! Az okot kifejtettem. És azután: mi volt az a hatalom, az a csodaerő, mely a tizenkét évvel előbb megrekedt folyamatot újból megindította? Semmi más, mint a közvetlen tapasztalás erősségén alapuló, abból folyó igazság! Lássuk tehát!

Az Avas-hegy temetőjének kavicsos földjéből sírásás közben előkerült egy népiesen „nyílkő”-nek nevezett, kékesszürke „kova” tárgy, mutatóujjnyi hosszú, majdnem kétujjnyi széles, hegyes, körül-körül éles, egészben pengeszerű – alak szerint babérlevél forma, tehát a francia szakemberek „a feuille de laurier” alakja. Anyaga kékesszürke kalcedon, amely félig nemes kőzet az Avas-hegy rendszerében bőven előfordul. Miután ez a határozott jellegű prehisztorikus szerszámforma mindég a diluviumban fordul elő, így palaeolith s a diluviális ősember szerszáma; ennek rendén tisztán állott előttem, hogy Miskolcz Avas-hegyi temetőjének kavicsos földje s az egész temető, a nyílkő bizonyítása szerint diluvium, tehát az,

amelyet ellenfelem leghatározottabban tagadott a mely hivatva volt volna tudományos törekvéseink egyik hézagát kitölteni.

Itt nem az a közönséges eset következett be, hogy a diluviális réteg felismerése bizonyította be a „nyílkő” palaeolith voltát, hanem a palaeolith „nyílkő” bizonyította be a réteg diluviális jellegét. Minthogy e döntő lelet és a hozzá kapcsolódó körülmények közzététele ismert okoknál fogva, itthon nem volt opportunus, közzétettem Bécsben, ily cím alatt: „Zum Solutréien von Miskolcz” (Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien, 1906.) Ez így meg volt okolva, mert 1893-ban Bécsben és ugyanabban a folyóiratban történt a támadás.

A m.k. Földtani Intézet akkori igazgatója, Böckh János megérezte, hogy most már tenni kell, és támogatva iglói Szontagh Tamás dr. m.kir. bányatanácsos-főgeológus lelkes buzdításának avval a megokolással, hogy határozottan diluviálisnak mondtam a lelőhelyet, beadványt intézett Darányi Ignác akkori földműv. miniszterhez, kérve Miskolcz városa sztratigrafiai viszonyai felülvizsgálatának elrendelését, amit a miniszter jóvá is hagyott s a szükséges anyagi eszközöket is engedélyezte.

Böckh igazgató a vizsgálat végrehajtásával, mint valóban leghivatottabbat, dr. Papp Károly geológust bízta meg. Minthogy pedig én, abból indulva ki, hogy a Bükk-hegység barlangjai – amelyeket gyerekkorom óta ismertem és férfikoromban entomológiai tekintetben kutattam is – legkevésbé voltak az erózió kitéve, tehát ott várható palaeolithikailag is a legnagyobb eredmény, megbízást nyert dr. Kadič Ottokár geológus a barlangok kutatására, amelyhez irányadásom szerint hozzá is fogott, választván a tüzetes vizsgálatra a Bükk-hegységnek eddig ismert legnagyobb barlangját: a Szeletát, mely Hámor községhez tartozik.

Dr. Papp Károly, kinek az alapos és pártatlan vizsgálatért ezennel köszönetet mondok, azután az eredményt a következő dolgozatban tette közzé: „Miskolcz környékének geológiai viszonyai. Egy térképpel és 20 szöveges ábrával” (M.kir. Földt. Int. Évkönyvei, 1907.) Németül: „Die geologischen Verhältnisse Der Umgebung von Miskolcz mit 4 Tafeln” (Budapest 1907.)

- 130 -

A felülvizsgáló kutatás eredménye szerint – új palaeolith leletekkel megerősítve – az, hogy az én álláspontom volt a helyes s az ellene intézett támadás végleg megdőlt. Papp Károly kimutatta, hogy az Avas-hegy temetője diluvium maradvány, tehát a nyílkő palaeolith jellegét igazolja; hogy ez a temető közvetlen közel fekszik az első lelet helyéhez (a Bársonyházhoz); hogy ez a lelet feltétlenül palaeolith s az erózió sodorta az alluviális fekvésbe, mely tehát másodlagos volt, amiből következik, hogy támadóm a diluviumot nem ismerte fel, hogy tehát a „Zum Solutréen” stb. című értekezésemben kifejtett álláspont a helyes. Papp Károly végső összegezését, a határozott eredmény hatása alatt így végzi: „Ezek után bizvást remélhetjük, hogy a rendszeres ásatások egyszerre csak a diluviális ember csontjait is előhozzák a Bükk-hegység barlangjaiból.”

Úgy látszik, hogy ez a várakozás a legújabb répáshutai Balla-barlangbeli lelet embermaradványa képében már teljesült is. És ha ez a lelet a szigorú anthropológiai vizsgálat rendén beválik, a Bükk-hegységhez fűződő palaeolithkutatás meg lesz koronázva.

Kadič Ottokár dr. némely kísérlet után, végleg a Szeletát választotta és rendszeres ásatást indítva, már rövid idő múlva beszámolhatott a barlangi medve tömeges csontmaradványaival és a kiválóan szép „nyíl” és lándzsakövek stb. sorozataival. Az első beszámoló címe ez: „Adatok a Szinva-völgyi diluviális ember kérdéséhez”. (Föld. Közlöny 1907.) Németül: „Beitrag zu Frage des diluvialen Menschen aus dem Szinvathal. (Földtani Közlöny 1907.)

Így lett a m.k. Földtani Intézetnek egy szép palaeolith gyűjteménye és így fordult, széles körből eredve, a tudományos világ figyelmé Magyarországra felé.

És midőn az állam már megvonta az ásatásoktól a költséget, feltámadt Ős-Borsod, a Pálóczyak, Szemerék megyéjének nemes lelkülete és meghozta az áldozatot a hazafias kötelességérzete, jó híre-neve és múzeuma érdekében. Messze mehetünk, míg az ún. „művelt külföld” azaz nyugat felé is, míg ehhez fogható példát találunk.

Papp Károly és Kadič Ottokár geológusok jelentéseivel a Bükk-hegység palaeolith-kutatásának első korszaka befejezést nyerve, megfelelően illusztrált, összefoglaló értekezést írtam, melynek címe ím ez: „A borsodi Bükk ősembere.” (Természettudományi Közlöny 1908.) <Das Palaeolithicum der Bükk-gebirges in Ungarn. (Miskolcz, Szinvathal, Die Höhlen.)> (Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien, 1908.) Ez illő befejezés.

Most már más irány felé fordulok, mert van mondanivalóm.

Nekem francia tudósok azt írják, hogy a mi palaeolith eredményeink azért értékesek, mert messze, félreeső pontról származnak. Ebből az hangzik ki, hogy ma, midőn már úgyszólván nincs is távolság, az Európa kellős közepén fekvő Magyarország a „művelt nyugatnak” még mindig félreeső. És mondjuk csak ki a nyugat nem ismer, vagy ami még rosszabb: félreismer bennünket. Ellenségeink gondoskodnak róla. Hát igaz is, hogy sok olyannal tartozunk, amit csak mi nyújthatunk a civilizációnak s ami helyesen megismertetne. Mert hát sok nálunk „a tizenkét éves visszavetés”! Azért igaza van kitűnő anthropológusunknak, Török Aurél professzornak, ki a Földtani Társulat múltkori ülésén, amelyen a répáshutai embermaradványok bemutatása történt, körülbelül így szolt: „Az embermaradványok fölfedezésével Magyarország már régen tartozott a tudományos kultúrának, és hogy most megtörtént, ez nagyszerű, világraszóló vívmány”. Minthogy pedig ezekben Franciaország van leginkább kifejlődve, tudjuk, hogy ezért végre komolyan fog Magyarország felé fordulni a figyelem. Ez az őskorból a jelenkorra szálló haszon, amelyre nekünk magyaroknak égető szükségünk van.

Én ezen a gyűlésen komolyan kimondom, hogy irtóztató rossz hírünk van külföldön. Érezzük mindnyájan és mindenben. Igaz, hogy ez ősi átok; mert őseink úgy nyomultak be egykoron a földrészebe, mint az idegen szálka a húsba – az a hús nem nyugszik – ma sem!

De hiszen végeznem is kell!

Én már megöregedtem s így nem ígérhetem meg, hogy a barlangkutató bizottságban munkásságot fogok kifejteni. Vissza kell vonulnom, hogy más téren bevégezzem azt ami szoros kötelességem. A palaeolith-kutatás teréről könnyű szívvel indulhatok, mert: „adveniunt Juvenes” tehát „veteres emigrate Coloni”. Az ifjú, erőteljes nemzedék lépjen a rogyó vénnek helyére s a palaeolith-kutatásánál használják fel Miskolcz és a borsodi Bükk-hegység tanulságait! Ne szorítkozzanak a pontra, hanem vegyék elő a környezetet, a viszonyokat is. Ne turkáljanak, ne piszkáljanak, módszer és rendszer nélkül, hanem alkalmazzák azt, amit Kadič Ottokár a Szeletában kimivelt és alkalmazott: négyszögekre osztottan, rétegről rétegre kell haladni, hogy minden tárgy fekvése rögzíthető legyen. Mert különben a csak kifosztott barlang oecologiai tanúságai elnémulnak. A kutatás végcélja nem az egyoldalú, mesterséges és mesterkéltszerű alakrendszerek alkotása, hanem az ősember fejlődésének és összes életviszonyainak megállapítása a természet alakulatainak menetében. A kutató vessen számot az ősember összes szükségleteinek lényegével és vegye számba azt is, amit ezek mondanak neki.

Íme az utolsó példa: A Szinva-patak háromi remek sziklaszurdokának egyik oldalán szálloda van, mely erkélyszerűen uralkodik a szurdok szorulatán. Arra kértem dr. Kadičot, kutatna abban az odúban, mert ott palaeolithnek kell lennie. A próbakutatás megtörtént és a palaeolithi nyílkövek előkerültek, mire dr. Kadič azt mondja, hogy sejtelmem nem csalt.

De engem nem sejtlem, hanem a logikai gondolkozás vezetett, mely így alakult: az ősember ilyen helyen elsősorban vadász volt, s mint ilyen szükségképpen elállotta a vad váltóit. Az a sziklaodú pedig pontosan ott áll a vadváltón, hozza a hely olyan, hogy a szurdok szorosságánál fogva az ősember nyila, sőt kelevéze is elérhette a sík felé váltó vadat: ezért választotta az odút és ezért kellett ott tárgyi nyomnak is lenni.

Végezetül csak kéréseim vannak. Kérem a tisztelt elnök urat, adja át a bizottság egyetemének megválasztásomért hálás köszönetemet és fogadja tőlem ugyanezt a tisztelt elnök úr maga is!

Induljanak a fiatalok és ha valaki, én kívánok nekik teljes sikert. S amidőn a sikerért küzdenek, gondoljanak a magyar tudományosság s benne édes magyar hazánk kulturális érdekére – jövődjére, mert mindnyájunknak, akik magyarok vagyunk, elsősorban ezt kell szolgálnunk.

RÓMER FLÓRIS EMLÉKEZETE

Pászthory Valter

Rómer Flóris a múlt század kiváló magyar természet- és történettudósa volt. Az idén ünnepeljük halálának 75., jövőre születésének 150. évfordulóját.

1815-ben született Pozsonyban. Középiskoláinak elvégzése után belépett a bencés rendbe, bölcsészdoktorátust szerzett és a győri bencés gimnáziumban, majd a pozsonyi Akadémián a fizika és természetrajz tanára lett.

A szabadságharc alatt megszakította nevelői működését, beállt közlegényként a hadseregbe. Az utászok közé került és hamarosan már őrmesteri rangban intézett fölhívást volt hallgatóihoz: „Kövessétek az én példámat! Ha egy 18 év óta egészen elütő, gondtalan, sőt kényelmes életet folytató férfin egy altiszti állás kedvéért otthagya a biztos tanszéket, hogy teljesen a haza szolgálatának szentelje magát, miért nem ragadtátok meg ti, határozott életpályára nélkül levő ifjak a legszebb alkalmat

- 132 -

arra, hogy jobbat tegyetek, mint „nyomorult” filiszterek módjára az unalomtól és tétlenségtől megpenészedni”

Kiváló műszaki munkájáért és harci teljesítményeiért egyre magasabb rangot kapott. Midőn Budavár ostrománál létrákon vezette fel legényeit a vár falára a bécsi-kapu közelében, kapitányi ranggal a Ludovika Akadémia tanárává nevezték ki. Közben azonban a szabadságharc gyászos véget ért és Rómert „fegyveres zendülésben való részvétel miatt vasbilincsben töltendő nyolc évi várfogságra” ítélték. Kegyelmi kérvényt nem volt hajlandó írni:

„Elveimtől semmi e földön el nem téríthet, kínozzák testemet, a szellem független marad.”

Így csak amnesztiával szabadult 1854-ben.

Hamarosan visszakerült Győrbe tanárnak és folytatta azt a nagyszerű tudományos és népszerűsítő munkát, amelynek egyik úttörője volt hazánkban.

Kirándulásai során igyekezett megismerni, leírni a bejárt vidék geológiai, növény- és állattani, néprajzi és régészeti nevezetességeit. Elsőnek járta be a természetbúvár szemével a Bakonyt. Két hónap alatt 240 km² területen, több mint száz községet járt be. Ugyanígy bebarangolta a Vértest, Nógrád és Zala megyéket. Feljegyzései páratlan tudományos gondosságról tanúskodnak. Az ő biztatására és közreműködésével keletkezett a pannonhalmi, bakonybéli és győri „légtani észlelde” azaz meteorológiai állomás. Rómer azonban nem elégedett meg azzal, hogy csak a maga számára szerezzen élményeket, ismereteket, hanem mások számára is elérhetővé kívánta tenni mindezt. Diákjait is vitte kirándulni. Ezt a módszert még pesti egyetemi tanár korában is sikerrel alkalmazta. A városi emberhez igyekezett közel hozni a természetet. Győrben parkokat, ligeteket ültetett diákjai segítségével. Pozsonyban botanikus kertet alapított jórészt saját költségén és itt hetenként nyilvános előadásokat tartott. Xantus János ötlete alapján ő vetette fel a pesti állatkert alapításának gondolatát.

Győri gimnáziumi szertára hamarosan a város múzeumává fejlődött. Lelkes propagandát fejtett ki a gyűjtemény gyarapítása érdekében. Kirándulásairól szekérszám hozta haza az érdekességeket és ritkaságokat. A pozsonyi városi múzeum létrejötte is jórészt az ő érdeme. 1867-ben a párizsi világkiállításon ő a magyar múzeumi kincsek rendezője és őre. Később a Nemzeti Múzeum Régiségtárának igazgatását is rábízák. 1872-ben pedig a bécsi világkiállítás magyar néprajzi osztályát szervezi Xantus Jánossal oly sikerrel, hogy a nemzetközi bírálóbizottság tagjává választják. Ez a gyűjtemény képezte alapját egyébként a Magyar Néprajzi Múzeumnak.

Még szélesebb tömegekhez szólnak írásai. 1859-től rendszeresen írja cikkeit a Győri Közlönyben. Itt jelenik meg 1860-ban „A Bakony földtani tekintetből” című értekezése, amely abban a korban jelentős geológiai földolgozása a Bakonynak, szorgalmas, részletes geológiai terepbejárás eredménye. Ugyanitt jelenik meg folytatásokban az 1866-ban önálló műként is kiadott „Bakony, Természetrajzi és régészeti vázlat”. Az első útikalauz a Bakonyról. Színes, eleven lapjairól megismerhetjük Rómert, a száz év előtti szenvedélyes természetjárót, a „pörölyös papot” – ahogy geológus kalapácsáról nevezték.

„Összejártam szép hazám majd minden megyéjét többnyire gyalog, sokszor lóháton, igen ritkán kényelmes úri fogaton. Bámultam két ízben a Mindenható szép világát a felhőkön túlemelkedő lomnici csúcsról éppen úgy, mint az Alföld határnélküli leírhatatlan benyomású pusztáin, melyeken majd-térdig érő sárban, majd övemet haladó Tisza-kiöntvényekben gázolván. ...a szeretetreméltó tudomány kedves magzatit keresém fel. Láttam Erdély tájképileg gyönyörű fennsíkjait, a Balaton összehasonlíthatatlan tempéjét, a Mecsek terményekben dús, szépségekben gazdag vidékét...”

Bár ezek az utak komoly fáradságba kerültek:

„Szünnapjaim...rám nézve csak annyiban szünnapok, mert az iskolai port megszoktam nyelni, de valóban a nehezebb munka napjai, mivel félretéve a kényelem

minden élveit a forró nap, az alkalmatlan szél és az egészséget fenyegető eső dacára bebarangolom hegy-völgyeinket, pusztáinkat, szikláinkat, felmászom elhagyott váraink ormára...”

Edzett szervezete: „...mindegy ha párnás ágyban hállok, vagy a kerülő putrijában a csupasz csaliton...”

Alkalmassá tette ezekre a kirándulásokra.

Színes leírásai nyomán megelevenedik előttünk a táj:

„Az Oszloptól nyugotnak eső ún. Ördögárok a víz és tán földrengések borzasztó remekműve, nevének tökéletesen megfelelő vihartól felizgatott kötenger. Az egész árok medréből háznai nagyságú sziklák tornyosodnak. Többször mondtam, hogy aki egyszer az Ördöggát nevű szikláig behat ezen a valóban ördögös úton, abból már lesz geológus – éppen úgy, mint egy barátom, aki először a lomnici csúcsra vezetett föl s ekkor állítja, hogy velem az eisthali tetőre is föl merne jönni.”

Több utalást találunk leírásában a barlangokra is:

„Van még a dudari határban barlang is, melyben...koponyákat, arany hajtűket és késeket is találtak...”

„...az utakon kocsival haladván nem egyszer hallunk tompa dübörgéshez hasonló robajt, mintha csak valami hídon kelnénk át, alig lehet kételkednünk, miszerint ez vagy a mészsiklákban létező víztartó üregeknek, vagy a földalatti vízvezető csatornának hangzata.” „...a Gerence...száraz évben annyira vízszegény, miszerint félórányra Bakonybélről...sziklás medrében egészen elvész és csak a Pápa feletti takácsi malomnál bukkanva újólág elé, lomhán hőmpölygeti az egyforma síkságon a Marcal felé vizét.”

Rómer 1860-ban a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja lesz. Székfoglaló értekezése: „Hazánk földirati s terményi állapotáról a középkorban.” Ezzel a dolgozattal le is zárja a természettudományos működését. Teljes odaadással a történetírás és régiségkutatás szolgálatába áll és hamarosan országos, sőt világtekintélyé küzdi fel magát.

Csak néhány mozaikot ragadunk ki ebből az életpályából. 1868-ban az archeológia nyilvános rendes tanára a pesti egyetemen, az ő nevéhez fűződik a ma is megjelenő Archeológiai Értesítő elindítása. Párizsban (1867), Stockholmban (1875), Lisszabonban (1880) nagy tekintéllyel képviseli hazánkat a nemzetközi ősrégészeti kongresszuson. Már Stockholmban akkora a tekintélye, hogy javaslatára 1876-ban Budapesten rendezik ezt a kongresszust. Ennek előkészítése és lebonyolítása is az ő érdeme. Idős korában is fáradhatatlanul szervezett, kutatott, írt. Nagyváradon érte a halál 1889-ben.

Emlékét Pozsonyban, Győrött, Budapesten szobor, emléktábla, utca őrzi. A bakonyi Zörögten áll a Rómer kilátó.

A Pannonhalmi Bencés Gimnázium „Rómer Flóris” barlangkutató csoportja is őt választotta eszményképnek. Tőle tanulhatunk természetszeretetet, természettudományos és népszerűsítő munkát, valamint a meggyőződéshez való töretlen ragaszkodást.

Irodalom

Börzsönyi Arnold: Rómer Flóris Ferenc. Győr 1911

Csóka J. Lajos dr.: Rómer Flóris életműve. Vigilia 1964. 4. szám

Darnay (Dornyay) Béla dr.: Százévesek Rómer Flórisnak a Bakonyról írt munkái. Földtani Közlöny 1961. 2. Füzet

Kumlik Emil: Rómer Ferenc Flóris élete és működése. Pozsony 1907

Rómer Flóris dr.: A Bakony terményrajzi és régészeti vázlat. Győr 1860

Tájékoztatónk legutóbbi számainak egyikében sok kutatócsoport értékes munkájáról kaptunk beszámolót. A beszámolók igyekeztek földtani adatok közlésével is kiegészíteni a kutatómunkával kapcsolatos megfigyeléseket. Társulatunk célkitűzései között első helyen szerepel az a feladat, hogy a kutatók minél alaposabban tájékozódjanak munkájuk

tudományos vonatkozásairól is, s igyekezzenek nyomon követni a szakirodalom eredményeit. Persze a szakirodalom óriási terjedelme mellett ez a feladat mind nagyobb lesz, így könnyen csúszhatnak be hibák az adatközlésbe, ha nem járunk el kellő gondossággal. A hibák kijavítása közérdek!

Egyik beszámolóink „oligocén kori bryozoás márgát” említ.

Kétségtelen, hogy a földtörténeti korbeosztásban sok átértékelés történik a tudományos kutatás előrehaladásával, de annak, aki jelentést ír, pontosan utána kell néznie adatai helyességének. A bryozoás márga keletkezését a felső eocénba helyezi szakirodalmunk.

Ugyanebben a beszámolóban „nummulinás mészkő”-ről is említés történik. Ez a megjelölés is helytelen, mert a nagy termetű, egysejtű Foraminiferáknak azt a nemét, amelynek képviselői a szóban forgó kőzetben tömegesen fordulnak elő, Nummulitesnek nevezik.

Az állatok, növények és így az ősmaradványok nevét is sok gonddal összeállított nemzetközi szabályok rögzítik. A szabályok egyik legfontosabb alapelve az elsőség tiszteletben tartása, a prioritás törvénye. E szerint az az érvényes név, amelyen az első leírás történt s ennek az első névnek az alakítása csak hosszú és – ugyancsak pontosan szabályozott – nemzetközi eljárás után lehetséges. A Nummulites névnel éppen ilyen esettel van dolgunk. Ennek a nemnek (genusnak) elsőségi jog szerinti neve Camerina lenne, mert Brugulere ilyen néven írta le 1792-ben, amidőn e nem típusfaját, a Camerina laevigata-t közölte. De 1801-ben Lamarck már a Nummulites, 1825-ben pedig d’Orbigny a Nummulina nevet alkalmazta erre a nemre. A Bruguiere-től adott Camerina név csaknem teljesen a feledés homályába merült s éppen ezért Thalmann E. 1937-ben azt javasolta a Nemzetközi Zoológiai Nevezéktani Bizottságnak, tekintsenek el ebben az esetben az elsőségi jogtól s az elfeledett Camerina név helyett tegyék „megőrzött név”-vé (nomen conservatum) a Nummulites nevet.

Az ilyen eljárás mindig hosszadalmas. Thalmann javaslatának végleges megvitatását azonban az időközben kitört világháború is késleltette s így a fent említett Bizottság csak 1945. augusztus havában hozta meg határozatát. Ennek értelmében a Lamarcktól 1801-ben bevezetett Nummulites nevet kell használni.

Az ilyen nemzetközi döntések nagyon alapos, mélyreható és részletes vita után jönnek csak létre. De ha meghozták a határozatot, akkor ezt kellően meg is okolják, s így elfogadása nemcsak kötelező, hanem célszerű is!

Hazánkban a 20-as évek folyamán Rozlozsnik Pál foglalkozott ezekkel a nagy termetű, mészvázaz egysejtűekkel (l. egyebek között Földt. Int. Évkönyve, 26. kötet, Bp. 1924.), aki a d’Orbignytól 1825-ben adott Numulina nevet használta. Ezzel szemben ennek a kihalt állatnemnek első nagy magyar tudósánál, Hanken Miksánál – a ma is érvényes és helyes Nummulites névvel találkozunk. Így tehát az olyan mészkő, amelyben sok Nummulites van, Nummuliteszes (vagy ha nagyon magyarosítani akarunk, nummuliteszes) mészkő.

A szóban forgó jelentésben azt is olvashatjuk, hogy „a rétegek...kibillentek. Az üreg a kibillenés síkjában alakult ki.” Ez a mondat sem hangzik nagyon világosan s bizony azt a gyanút kelti, hogy a mondat leírója nem gondolta végig a kibillenés egész mechanikai folya-

matát.

Törekedjenek Társulatunk tagjai a munka színvonalának emelése érdekében a tudományos pontosságra még jelentésírás közben is.

KUTATÓCSOPORTJAINK MUNKÁJÁRÓL A „ZELEZNA BABA” BARLANG

Sóskút község Pest megyében, Tárnoktól északra kb. három km-re fekszik. Érdtől autóbusszal közelíthető meg kb. 40 perc alatt. A tárnoki vasútállomástól gyalog 1 óra távolságra van. A barlang a falu végén lévő Kálvária-hegy K-i felén a malommal szemben található. A község templomától 250° irányban kb. 1 km távolságra, a sóskúti nagy kőfejtőtől 240° irányban kb. 1500 m-re van. A bejárat tengerszint feletti magassága +197 m. Az adatokat 1:25 000 léptékű térképről mértem le. A barlang előtti völgyben a Benta-patak folyik.

1939-ben Molnár Gábor író közölte velem, hogy Sóskút közelében egy barlangot találtak. A helybeliek „Zelezna Baba” néven ismerik. 1940. június 18-án megnéztük a barlangot. Ez alkalommal kb. 8-9 m-es szakaszát jártuk be. A következő években e barlangot harminc esetben kerestük fel, térképeztünk, kutató árkot ástunk és a járhatatlan szakaszokat kitisztítottuk a kitöltő anyagtól.

Szakirodalmi említést a „Zelezna Baba” üregről nem ismerek. Id. Schönviszky László az 1936-os években járt a barlangban, elmondása alapján akkor nagyobb volt.

A barlang vastagpados réteges, kemény szarmata mészkőben képződött. 280°-os irányban 15-20°-kal dől. A mészkő különbözik a sóskúti nagy kőfejtő anyagától, amennyiben az puha, lyukacsos, ez pedig tömött, 6-7-es keménységű. A barlangkitöltés anyaga kb. 1 m vastag agyag, humusz és mészkőtörmelék.

A barlang 5 m átmérőjű teremmel kezdődik és hosszanti folyosó mentén elhelyezkedő termekkel folytatódik. A bejárat valamikor nagyobb volt, kb. 15 m-es szakasz hiányzik belőle. 1928-ban kőfejtés alkalmával lebontották. A termék mennyezetén kisebb gömbfülkék és kupolák találhatóak. A főbejárat mellett kb. 2 m-re zárt, 5 m átmérőjű terem van. Ebből néhány kisebb, kb. 50 cm. Átmérőjű, ismeretlen hosszúságú folyosó indul különböző irányokban. A bejárat utáni teremben – valószínűleg a folyosó mennyezetéről leszakadt – 4 m hosszú, 1 m magas és 1,5 m széles lapos sziklatömb fekszik. A barlang erős pusztulásban van, mivel a tetőről és az oldalfalokról sok kőzetdarab hull le. A barlang talpa erősen lejt DNY felé. 60 m után a továbbhaladás lehetőségét a kitöltő agyag és humusz egészen elzárja. Sok próbálkozás után sikerült előrejutni kb. 4 m-t. A folyosó teteje látszólag simára, az elején szegletesre faragott. Ez mesterségesen tágitott szakasz, mely állítólag Etyekre vezet. A lámpa fénye mellett is látható, hogy 1-2 m után kényelmes szélességűvé válik a folyosó. A barlang végétől számított második terem kör alakú mennyezetén üstszerű mélyedést látni. A nagy terem szélein öt folyosó nyílik, különböző irányba haladva. Kettő a terem alatt húzódik DK irányban, az É-i oldalon nyíló, a főfolyosóval párhuzamos, és néhány méter után véget ér. Az első terem bal oldali elágazásában ástunk egy kisebb futóárkot. Ebből néhány díszített edényperem került ki.

A járatok összhossza 70m, ebből a mellékágak 20 m. A főbejáratától az 5. sz. teremig a barlang lejtőszöge kb. 20-25°.

A léghőmérséklet a bejáratától 5 m-re mérve +8 °C, a barlang legtávolabbi pontján +6 °C (1939. augusztus 20-án). A külső hőmérséklet ugyanekkor a barlang bejáratánál +30 °C volt. Az üregben a levegő erősen párás, nedves, páratartalom-mérés nem történt.

A barlangban előforduló állatnyomot egyedül a rókától találtunk. A hátsó termek magasabb, keskeny részeiben denevérek tanyáztak. A falakat több helyen zöldes penészgomba borítja.

A barlang kialakulását elősegítette a tektonika. A repedések mellett hideg és langyos vizek hatására járatok képződtek. Az egész barlangrendszer egy hosszabb folyosóból, ebből elágazó kisebb járatokból és termekből áll. A termek talpát törmelékkúp borítja. Gyakori a gömbfülkés forma. Jelentéktelen, apró cseppkőképződés-nyomokat találunk az egész barlangban.

A barlanghoz sok néphagyomány fűződik. Az egyik szerint a bejárattól másfél km-re vasajtó van elhelyezve, mely mögött a török időkben embereket végeztek ki. Másik fennmaradt hagyomány a 15 km hosszú alagút, mely Etyekre vezetne a barlangból.

1940. december 8-án az alábbi mondát jegyeztem fel: „Arra a hírre, hogy a törökök Sóskút felé közelednek, a lakosság a barlangba menekült. Néhány nap múlva a török lovascsapatok elérték a falut, de ott embert nem találtak. Az egyik portyázó csapat a barlang előtti völgybe jutott, ahol a patakban egy asszony mosta a ruháit. A csapat vezére az asszonyt megfenyegette, mire az felmutatott a barlang nyílása felé, hogy ott megtalálhatják a falu népét. A vezér az asszony kezét, mellyel felmutatott azonnal levágatta. A barlang bejáratát pedig befalazták; a bent lévő emberek mind ott haltak meg.”

A barlang bejáratát valamikor valóban befalazták; az első teremben tűzhelynyomokat és kormos falakat találtunk. Állítólag néhány évtizeddel ezelőtt kovácsműhelyül szolgált, azonban kőfejtés alkalmával az előteret lebontották.

A barlang kitöltése bolygatott, valószínűleg 1935-ben a székesfehérvári múzeum ásatásai alkalmával zavarták meg. A felszínen fekete és vörös tónusú, kézzel gyúrt cserépdarabokat találni. A barlang felső rétege fekete humusz, kb. 1 m vastag, alatta kb. 50 cm vörös agyagréteg települ. 1941. december 7-én a nagy teremben ásatás alkalmával cseréptöredékek és emberkoponya került a felszínre. A lakottság nyomait a barlang legbelső részéig követhetjük. A legtöbb lelet a barlang előtti sziklapárkányon és az I-II. sz. teremben található.

A barlangban talált leletek leírása:

- 1./ Barna tányér, díszítetlen, finoman iszapolt táltöredékek, alja lapos, belül félgömb alakú, az oldal kifelé hajló.
- 2./ Fekete korsóperem töredék, lineáris díszítéssel, a perem teljesen kihajló.
- 3./ Durván iszapolt, díszítetlen, barnás-fekete edény-peremtöredék, a belső felén simított, a perem kihajló
- 4./ Durván iszapolt, edényoldalfal-töredék, belső felén vörösbarna bevonattal, kívül durván simítva
- 5./Díszített töredék, simított barnás-fekete foltokkal, oldalt csavaros, kiemelkedő 1 cm-es dudorokkal.
- 6./ korsóalj-töredék, szürke, korongon készült, finom iszapolású (népvándorlás kori).
- 7./ Fekete, fényes, simított edénytöredék, díszítetlen, durván iszapolt, jól égetett.
- 8./ Díszített edénytöredék, belső falán simított, kívül durva, a díszítés kiemelkedő szalagba mélyített ujjbenyomásokból áll.
- 9./ Durván iszapolt, barna tónusú edényalj, kézzel gyúrt, kavics-szemekkel.
- 10./ Kihegyezett, égett, ismeretlen állat lábszárcsontja.

A leleteket az érdi múzeumnak adtam át. Érdeemes megemlíteni a falu nevének népi magyarázatát is. Állítólag a törökök ástak itt egy kutat, amely savanyú vizet adott. Elvonulásuk után ugyan a kutat betömték, de a falut azóta is Sós-kútnak nevezik.

Szpeleográfiai szempontból a megismert „Zelezna Baba” a szarmata mészkőben keletkezett barlangok sorát gyarapítja. Felhívja a figyelmet hasonló üregek keresésére és feltárására. Egyben alátámasztja azt a nézetet, mely szerint kemény, vékony pados szarmata mészkőben is keletkezhetnek jelentékeny barlangok és járatok. A fiatal földtani képződményekben a tektonika szabja meg a keletkezés lehetőségét, a hatóerők által létrejött repedések mellett.

A barlang történelmi és tudományos szempontból érdekes, mivel az ősember lakhelynek használta. Idegenforgalom számára jelentéktelen.

A barlanggal érdemes tovább foglalkozni és kutatni, a kitöltőanyagot eltávolítani. Méretei alapján D-i irányban folytatódó közepes nagyságú barlangrendszerre következtethetünk.

Halász Árpád

JELENTÉS

A DVTK „HERMAN OTTÓ” BARLANGKUTATÓ CSOPORT 1964. NYÁRI KUTATÓTÁBORÁRÓL

Kutatócsoportunk 1964. július 25-augusztus 9-ig tartotta kutatótáborát két egymás utáni munkahelyen átlag 10 fő részvételével.

1. István-lápa július 25-augusztus 2.

Az addigi aknát 5 méterrel továbbmélyítettük és elláttuk dúcolással. A 7 m mély, 1,5-2 m széles függőleges 1. akna észak felé 45°-os lejtéssel folytatódik 1-1,5 m szélességben É-D irányú törésvonal mentén (2. akna). A déli és nyugati oldal korrodált szálkőzet, a keleti oldal agyagos törmelék nagy tömbökben, melynek közeit 25-30 %-ban riolit zúzalék tölti ki. Az aknától 50 m-re északra a vető mentén riolit előfordulás van. Az északi oldalt dúcolni kellett. 3 m után a déli lejtős közzelalp összeért az északi, függőleges fejtett törmelékes oldallal, de ekkor függőlegesre fordult és álfenék keletkezett. Ennek egy nagyobb darabját kiemelve, 2 x 2,5 méteres üreg vált láthatóvá, amely a ferde közzelalp alatt helyezkedik el hasonlóan a lépcsőház lépcső alatti térségéhez. Tehát az üreg mennyezete a 2. akna fenéke, a padlózata kavicsos agyag, vízmosás nyomokkal, a nyugati és az északi fal szálkőzet, délen és keleten agyagba ágyazott tonnás kőtömbök alkotják az üreg falát. A fenék ÉNy-i sarkában függőlegesen lehet továbbjutni a nagy tömbök közti résekbe ékelődött törmelék kibontásával. Itt már megszűnik az agyagos beágyazás, 1,2-0,8 m átmérőjű tisztára mosott, erősen korrodált réseken keresztül hatolhatunk tovább, bár rendkívül nehéz körülmények között. Helyszűke miatt fejjel lefelé kell bontani és a nagyobb kövek kiemelése is igen körülményes. Mindenesetre a nagy darabok közti réseken csengve peregnek le a kődarabkák, s ezzel jelzik, hogy megszűnt ezen a szakaszon az agyagos üledék.

Ezen a részen komoly huzat is tör felfelé (10,3 °C), amely 2-2,5 percenként felerősödik. Ez mélyebb, nagyobb méretű barlangrendszerre enged következtetni. Valószínűnek tartom, hogy a miskolciak által a korábbi években kibontott Szepesi-barlanggal tartja fenn a légkommunikációt.

A környék geológiai adottságai, továbbá az a jelenség, hogy az itt található barlangok zombolyok, nyelők mind kifelé irányuló 1-2 tized eltéréssel azonos hőmérsékletű huzattal rendelkeznek, szintén arra mutatnak, hogy ezek a Létrástól az István-lápan át a Szinva-völgyét átmetszve, a Fehérkő-lápa erdői és legelői alatt a diósgyőri Várhegyig összefüggnek a középső karszt szintben haladó K-Ny irányú főtörésvonal mentén, amely az Avas és Tokaj irányában a mélyebb szinten tovább halad. Ez a vízgyűjtő területe a diósgyőri hideg és langyos vizű forrásoknak és részben táplálja az Augustus 20. fürdő forrását, valamint az ettől keletebbre fekvő melegforrásokat, melyek fúrások alkalmából törnek elő a mély karszt szintről.

István-lápa az ősidőkben lápos terület volt, melynek csapadékos időben megduzzadt vizét az akkor még nyitott víznyelők vezették el. A másik ma már eltömődött víznyelő munkahelyünktől 50 méterre északra, közvetlenül a vetőn helyezkedik el. Ezt „Ifjúság-zombolyának” neveztük el, mert fiatal tagjaink vállalták kibontását.

Augusztus 2-án vasárnap elrendeztük a munkahelyet és másnap indultunk Ilona-kútra.

2. Ilona-kút augusztus 3-8

Augusztus 3-án a déli órákban érkeztünk meg Ilona-kútra. Táborverés, pihenő volt az aznapi program. A tábor időnyerés céljából közel a barlangbejárathoz állítottuk fel. Ahhoz a vizsgálatosorozathoz, amellyel Miskolc-Tapolca forrásának vízgyűjtő területét akartuk megállapítani, ezt a víznyelőt is sürgősen vizsgálatra alkalmas állapotba kellett hoznunk.

Először is a barlangba vezető vízjáratokat tisztítottuk ki és a bejárat fenekén az elzáró törmelék között szabad utat biztosítottunk a víz elvonulásának. Ezután a bejárat szakasz Ny-i oldalán beömlő törmeléket távolítottuk el. Addig bontottunk, míg masszívabb támfalat nem kaptunk, amit a kibontott törmelékből épített, mennyezetig érő kőfállal meg is erősítettünk, hogy a beomlást a jövőben megakadályozzuk.

A következő teendő a barlangból kiáramló erős, hűvös léghuzat eredetének megállapítása volt. Ezzel hosszú ideig foglalkoztunk, mert nem akartuk elhinni, hogy ezt a hideg (10,4 °C) légáramlatot nem alulról kapjuk, hanem egy másik felsőbb bejáraton keresztül cirkulál a levegő. Ez a másik bejárat 10 m-re nyugatra fekszik a leszakadt nagy fal alatt és 2 m-rel magasabban mint az első. A jelenségben az a rendkívüli, hogy míg a felső bejárat után 1 méterrel a beszívott levegő hőmérséklete 22 °C, a 18-20 méteres szakaszon, 2 m szintkülönbségen 10,4 °C-ra hűl le. Tehát a téli hónapok alatt annyira áthűl ez a barlangszakasz, hogy két-három nyári hónap sem tudja felmelegíteni. Még május elején is többször találtunk jégcsapokat a bejáratától beljebb egy elszűkülő szakaszban. A légáram irányát ezután füstpróbákkal is igazoltuk.

Augusztus 7-én, pénteken a továbbjutás lehetőségét kerestük. Minden járatot átvizsgáltunk és megállapítottuk, hogy ugyanott kell folytatni a bontást, ahol 1953-ban megkezdtük, vagyis a bejáratától mintegy 4 méterre a keleti, szálban álló oldalfal tövében. A nyugati oldalfal beomlásával ez az 1953-ban 3 m mély kutatóakna megtelt törmelékkel. Ezt kellett tehát mindenekelőtt kitermelni.

A keleti oldalfal erősen korrodált, üreges, Ny-K irányú repedések szelik keresztül. A kőzet világos fehér, márványhoz hasonló, durvaszemcsés kristályos, réteges felépítésű, a kőzet csapás dőlése D-É irányú 27°. Ez a víznyelőbarlang a felszíni megfigyelések alapján egy É-D irányú és egy Ny-K irányú törésvonal kereszteződésénél keletkezett. Elgondolásom szerint ez csatolja a Miskolc-Tapolcai forrás vízgyűjtő területéhez.

A fenék további bontása keleti irányban kiöblösödő mennyezetet ígér, mely 1,2 méterrel beljebb szép ívben aláhanyatlak és több kisebb-nagyobb üreggel húzódik lefelé. 1,5 m mélységben a Ny-i irányban lévő nagy darabos törmelék között huzatot észleltünk, amely alulról felfelé áramlott. Gyertyalánggal állapítottuk meg az irányt és az erősséget. Ebből kiderült, hogy a barlang aktív járata erősen eltömődött, a szájnnyílás nagyméretű és így a

bejárati rész beszakadásával sok törmelék került bele. Hosszabb tábori munkát igényel majd kibontása.

- 140 -

Augusztus 9-én, az utolsó napon a Dorongósi-víznyelőnél dolgoztunk. István-lápáról Ilona-kútra jövet árvízi nyomokat vettünk észre a bejárat körül. A bejárat eltorlaszolódott a sok szeméttel, faággal és az első aknában is komoly változások történtek. Kisebb kődarabok kiestek, sőt nagyobbak is megmozdultak. Ezzel egyes aknák bővültek ugyan, de az 5. aknát betöltötték a lehulló darabok.

Az erdész szerint, amikor ő látta, percenként 3 köbméter víz zúdult le a nyelőbe, pedig ez már az ár csökkenésének idején volt, mert a hordalék, szemét jó része akkor már lerakódott.

Legelőször is a 2. akna alsó szakaszába újabb koszorút építettünk be, hogy nagyobb legyen az ellenálló képessége. A 3. és 4. aknát egybeépítettük, mert a víz úgyis megbontotta a köztük levő részt és alulról biztos alapokról építünk támfalat. Az 5. akna újra kibontása után át tudunk térni a D-i irányú törésvonal mentén az ismeretlen szakaszba, ahonnan a huzat származik. Ez a szakasz látszólag már nem törmelékes. A mélység 25 m, a levegő hőmérséklete 11,3 °C.

A tábor áthelyezése közben észlelt változásokat, ezen az utolsó napon rendbe hoztuk és így ezt a nyelőt is vizsgálatra alkalmas állapotba hoztuk. Most már csak a Szarvas-kúti-víznyelő van hátra, amely szintén néhány napi munkát igényel.

9-én délután befejeztük a kutatótábort. Zuhogó esőben tértünk haza.

Gyenge Lajos

190 M MÉLYSÉGET ÉRT EL A DVTK „HERMAN OTTÓ” BARLANGKUTATÓ CSOPORTJA 1964. októberi jelentés

Az István-lápai-víznyelőt szeptember 27-én és október 4-én 150 m mélységig tártuk fel. Ezen a szinten egy oldalág már üledéket hoz be DNy-ről, – eddig üledék nem volt – melynek kibontása kb. két órát vesz igénybe. A ledobott kő továbbbesve gurul a hézagokban. Hágcsók hiánya miatt továbbmenni nem tudtunk.

Október 11-én a Vártetői-barlangba mentünk az ott beépített hágcsókat áthoztuk. Ez a barlang most igen rossz állapotban volt. Szifonja megtelt vízzel, csak víz alatti úszással lehetett a szifon utáni hágcsókat kiszerezni. A télen, a csapadék lefagyása után fogjuk majd újabb 24 órás leszállásokkal megostromolni az aktív víztároló, a tavasbarlang felé vezető aknát.

Dorongósi munkahelyünket is tovább építjük az ősz folyamán és tavasszal kíséreljük meg a nagy áttörést. Kialakulási formája és jellege szerint itt rejtőzik a Bükk-hegység egyik legmélyebb és legnagyobb barlangrendszere.

Október 11-én felszíni tanulmánytúra volt: Bánkút, Csipkés, Nagymező, Jávorkút, Bolhás, Disznós-kút, Létrás, István-lápa útvonalon. Megszemléltük a régi munkahelyeket.

Végre október 24-én, szombaton este 19 órakor újra leszálltunk az István-lápai víznyelő-barlangba. 5 db 10 m-es hágcsót, köteleket, telefont szereltünk be. 9 fő szállt le, egy ügyeletes maradt fenn a telefontól. Éjfél körül 4 fiatal kutató visszajött és a külszínen a téli szállás kiépítését végezték a töbör oldalában. Odalenn 150 m mélységben dolgoztunk az eltömődés átbontásán. Ahol szűkültek a járatok, nagykalapáccsal tágitottuk. A járatok ma-

gasak, de szűkek, csipkésre korrodáltak, másutt borsókövek szagatják a ruhát. A tekervényes járatok háromszor is visszafordulnak, függőleges metszetük nyolcas alakú. Ellenállhatatlanul haladunk lefelé. A mélységmérő műszer 180 métert mutat. Hosszú, keskeny szakadéokban csúszunk lejjebb, 190 méter! Az út megy tovább, lejtős aknába világít a lámpa fénye. Megálljt jelzek, kérem forduljanak vissza. Sok erő és idő kell a visszatéréshez, esztelenség lenne tovább menni. Megértik, indulnak felfelé. Két és fél óráig tart az út, amíg kiérünk, dél van. Sárosan, koszosan, véres tenyérrel, éhesen és holtfáradtan állunk ott, ruhánkban szortyog a sár, de a szemünkben diadal csillog. Már nem sok lehet hátra a függőleges részből, talán 10-20-30 m és megnyílik a vízszintes járat. Csak akkor lenne baj, ha e világos közetréteg vetője helyett dolomitréteg következne.

Jelenlegi mélységünk tehát 190 m. A hosszmérés folyamatban van, a 70 méternél tartunk.

Gyenge Lajos

JELENTÉS A NAGYMEZŐI IDŐSZAKOS VÍZNYELŐ KUTATÁSÁRÓL

Az Egri Tanárképző Főiskola Karszt- és Barlangkutató Csoportja az előző években mérlegelte a Bükk-fennsík nyugati részén található karsztjelenségek kutatási lehetőségét.

Bontást végeztünk több helyen, ennek során a Pes-kő nyugati oldalában 26 méterig jutottunk egy inaktív víznyelőben, valamint kutatást végeztünk a Kálmán-réti-zsombolyban is, melynek feneke valószínűleg nem álfenek és így a kutatása kilátástalan.

1963 szeptemberében egy hetes kutatótábor során a Nagymezőn és környékén kutattunk. A Bánkúti-víznyelőt 8 m mélységig kibontottuk, továbbhaladásunkat szűkület akadályozta. A Nagymezőn a dolina kitöltődést tanulmányoztuk az egyik legmélyebb dolina alján mélyített kutató aknával, majd két víznyelő bontását kezdtük meg. Így jutottunk el a jelenlegi munkahelyünkhöz, s a terület egyik legbiztosabb pontjának találtuk.

Jelenlegi munkahelyünk a Nagymező, vagyis a polje legmélyebb pontján található időszakos víznyelőrendszer legjobban kifejlett tagja. A vízlevezetés szempontjából csak a tőle 5-6 méterre lévő, a központi nyelő patakmedrében beszakadt ún. rányelő előzi meg, melynek alja rövid út után minden bizonnyal csatlakozik az általunk kutatott víznyelő járatrendszeréhez.

Víznyelőnk feltehetően több függőleges nyelőből álló, a szerkezeti mozgásoktól erősen megbolygatott víznyelő-rendszer. Eddig két függőleges járatot, egy két méterig nyitott és egy 15 méterig járható inaktív járatot bontottunk ki. Ezeknek közvetlen közelében egy 2 x 6 méter alapterületű, 2-3 méter mély beszakadás található, amely szintén nagyobb méretű víznyelő mellett szól.

Ahhoz, hogy a függőleges járatokat tovább kutathassuk, függőleges aknát kellett feljűk robbantani, melyen keresztül a törmelék kiszállítása függőleges úton lehetséges.

A kisebb inaktív járat agyagos törmelékkel van kitöltve, míg a 15 m mély inaktív járat csak részben van eltömődve.

A szűkületek, valamint a már előzőleg említett táro kirobbantása és a keletkezett törmelék eltávolítása az ősz folyamán lekötötte az erőnket, és időnket, így jelentősebb előrehaladás nem történt. A jelenlegi végpont laza kövekkel részben kitöltött, jelentős mértékben szélesedő járatrész.

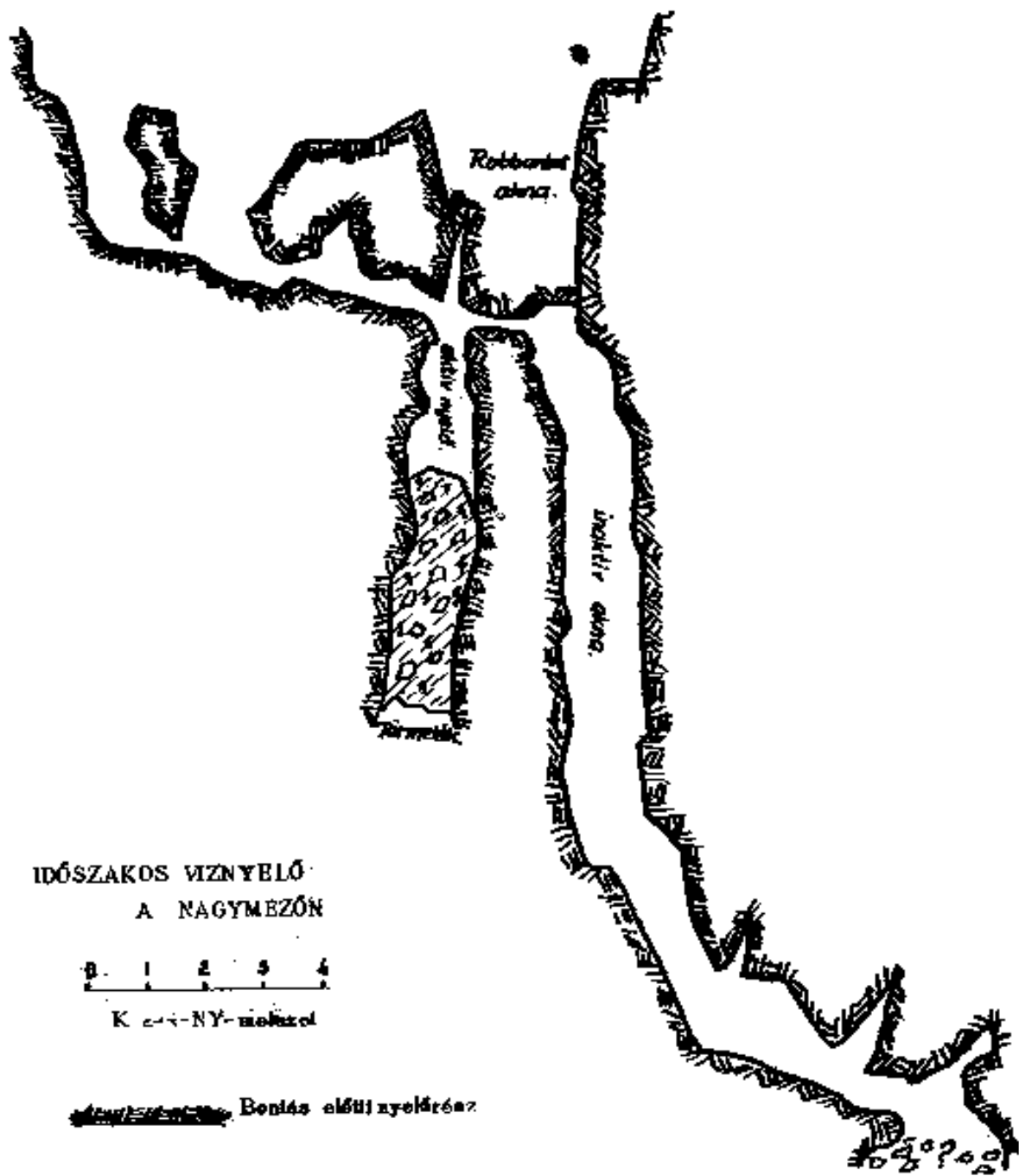
Télen 40 méteres drótkötél létrát készítünk saját költségből, valamint szakmailag képezzük tovább magunkat.

Tavasszal a nagymezői kutatás mellett karszthidrológiai megfigyeléseket fogunk végezni

- 142 -

az időszaki forrásokkal kapcsolatban. Vízhozamviszonyaik, megindulásuk, működési idejük és aktív periódusuk befejezésének ismeretében karszthidrológiai összefüggéseket próbálunk kimutatni, illetve feleletet adni az időszakos források közös vagy különálló vízgyűjtő rendszerével kapcsolatban. Az intermittáló források szakirodalomban szereplő működési elvét elvetettük – ezt részletesen kifejtem és a régi elméletet cáfolom szakdolgozatomban. Elméletünk helyességének bizonyítására és a Nyugat-Bükk karszthidrológiai összefüggéseinek tisztázására vízjelzéseket tervezünk a Fennsík nyugati részén.

Tóth Géza

TÁRSULATI ÉLET

Vezetőségi ülés 1964. október 1-én

Első napirendi pontként az őszi előadásorozat kérdését tárgyalta a Vezetőség. Dr. Balázs Dénes szerint megfelelő előadókban mutatkozik hiány. Dr. Papp Ferenc vidéki előadók felkérésével kíván segíteni ezen. Dr. Balázs Dénes huzamos külföldi tartózkodásának idejére Kalatzky Imrét ajánlja helyettesül.

A Társulat pénzügyi helyzetével kapcsolatban a Vezetőség a jogi tagdíjak fizetésének szorgalmazását, a Bányászati Kutató Intézettől megbízás kieszközlését, a MTESZ követelésének a végzett munka arányában való mérséklését és kiadványaink, illetve a „Geológiai kirándulások Budapest környékén” c. mű értékesítését látja szükségesnek.

A Tapolcai Munkabizottság részére kapott anyag leltározására Gádoros Miklóst, Hortolányi Gyulát és Szilvássy Gyula gazdasági főtitkárt kéri fel a Vezetőség. A budapesti barlangok látogatásával kapcsolatos nehézségek kiküszöbölése ügyében a meghívott Palánkai Jánost hallgatta meg a Vezetőség.

A kutatói igazolványok kiadásának kérdésében Dr. Dénes György főtitkár az Operatív Bizottságot Mozsáry Péterrel, Palánkai Jánossal, Sárváry Istvánnal és Szilvássy Gyula titkárral javasolja kibővíteni.

A Pálvölgyi-barlangban létesítendő cseppkökiállítást, többek hozzászólása után minden megtévesztés nélkül, tisztán múzeum jellegűnek javasoljuk az OTVH felé. A Turistaházakat Kezelő Vállalat megkeresésére a Pálvölgyi-barlang üzemvezetői tisztére évtizedes barlangkutatói tevékenysége alapján, szakmai szempontból Palánkai Jánost javasolja Társulatunk.

Az oktatási tematikára vonatkozólag dr. Dénes György főtitkár jelenti, hogy dr. Kessler Huberttel egyetértőleg egy felsőszintű tanfolyammal kapcsolatban a József Attila Szabadegyetemmel való kooperációra gondoltak. A TIT a tanfolyam anyagi részét vállalja. A tanfolyam tartama 2 év, félévenként 21/2 hónapos szemeszterekkel, félévenként 12, összesen 48 előadás lenne. A tematika kidolgozását dr. Papp Ferenc és Barátosi József segítségével dr. Kessler Hubert és dr. Dénes György vállalja.

Dr. Dénes György főtitkár jelenti, hogy Brnóban a nyáron rendezett nemzetközi konferencián tizenhárman vettünk részt és két előadást is tartottunk. A bulgáriai nemzetközi barlangos turista találkozón a Magyar Természetbarát Szövetség megbízásából Révész Lajossal együtt képviselték Magyarországot.

Az OTVH a kutatási engedélyek kiadásával kapcsolatban a jövő évtől több formaságot kíván bevezetni. A kutatás felelős vezetője csak szakember lehet, illetve a kutatás csak szakember ellenőrzése mellett folyhat. A megfelelő múzeumi, valamint közigazgatási, illetve erdészeti hatóság előzetes hozzájárulása is szükséges. A munkálatok ellenőrzését az OTVH munkanapló vezetésével kívánja ellenőrizni.

Az Idegenforgalmi Tanács elnöke, Vitéz András fogadta dr. Dénes főtitkárt és Hortolányi Gyulát. Az ötéves terv keretében az idegenforgalmi jelentőségű barlangok kiépítését esetleg be tudják venni. A Szemplőhegyi-barlangot mindenesetre javasoljuk.

A Természetbarát Szövetség elnöki ülése foglalkozott a Pálvölgyi-barlang kérdésével. A világitást az év végén adják át. Januárban lenne az ünnepélyes megnyitása és ezzel kapcsó-

latban a budapesti barlangkutató 60 éves ünnepsége és kiállítása. A kiállítás rendezésére a főtitkár alkalmi bizottságot javasol, elnökének dr. Bertalan Károlyt, titkárául Schönviszky Lászlót. Javasolja még a titkárságba aktívaként Mindszenty Andreát meghívni.

- viszky –

Választmányi ülés november 5-én

Választmányunk ez évi harmadik ülését dr. Kessler Hubert nyitotta meg és felkérte a főtitkárt jelentése megtételére.

Dr. Dénes György főtitkár jelentette, hogy az eltelt hosszú idő alatt Brnóban lezajlott a nemzetközi konferencia 13 magyar résztvevővel. Bulgáriában nemzetközi barlangos turista

találkozó volt, melyen Révész Lajossal ketten vettek részt. Elkészült a Pálvölgyi-barlang villanyvilágításának felújítása is.

A kutatótáborok is lezajlottak. A DVTK „Herman Ottó” csoportja az István-lápai zombolyban 190 méteres mélységet ért el. Az I. kerületi csoportok összefogtak és Balhó Norbert vezetésével alapfokú tanfolyamot szerveztek. Majd ismerteti a vezetőségi ülés határozatait és javaslatait a kutatói igazolványok, a Tájékoztató szerkesztési problémájának megoldása, a felsőfokú oktatás, a budapesti barlangkutató 60 éves megünneplése stb. ügyében. A határozatokat a Választmány jóváhagyja. Továbbá megemlékezik az ÉKME jósvafői kutatóházának ünnepségéről. A Műegyetemiek készsággel hajlandók munkájuk szélesebb körű megismertetésére, esetleg egy, a kutatóházban rendezendő gyakorlati tanfolyam keretében.

A Mátyáshegyi-barlangban az utóbbi időben előfordult visszásságokkal kapcsolatban Palánkai János a barlang látogatása kérdésének megoldására tesz javaslatot. A hosszabb vitát előidézett ügyben, a különféle megoldási lehetőségek fölvetése mellett, számos hozzászólás után az elnöklő dr. Kessler Hubert javaslata alapján a kérdés megoldását a Vörös Meteorra ruházza a Választmány.

Dr. Dénes György főtitkár ezután még a jugoszláviai IV. Nemzetközi Szpeleológiai Kongresszuson való részvételi lehetőségekről tájékoztatja a Választmányt.

Végül a Karszthidrológiai Szakbizottságunk megüresedett vezetői tiszteinek betöltésére dr. Kessler Hubert javaslata alapján egyhangúlag dr. Darányi Ferencet kéri fel a Választmány.

Szakülések

1964. január 31.

Évi első szakülésünket az Ásvány-Kőzettani Szakosztály rendezésében tartottuk. Az előadó Mándy Tamás szakosztályelnök volt, aki „Kalcit-aragonit kérdés a világirodalomban” címmel a probléma teljes összefoglalását és kritikai értékelését adta. A rendkívül értékes előadásnak a nagyszámú közönségből számos hozzászólója volt.

1964. március 13.

Második előadásunkat a Karsztbotanikai Szakbizottság rendezte. Személyes élményei fűszerezett előadásban Pócs Tamás Vietnam trópusi karsztjának növényvilágát ismertette. A sajtóságos karsztvidék egzotikus növényvilágát az előadó nemcsak élvezetes előadásban

tárta a hallgatóság elé, hanem az általa készített eredeti felvételek csodálatos színpompájában is bemutatta.

1964. április 24.

A Geológiai Szakbizottság által rendezett szakülésünk keretében Szentés György a bódvaszilasi karszterület genetikai viszonyait ismertette a szép számú hallgatóságnak. Az ifjú kutatógárda egyik legkiválóbb tagja a bódvaszilasi Meteor-barlanggal kapcsolatban, Baross Gáborral együtt végzett földtani vizsgálatokról számolt be. Megállapítása szerint a barlang és a felszín között szoros kapcsolat áll fenn a földtani felépítés, szerkezet és morfológiai sajátosságok tekintetében.

1964. május 22.

Nagy sikere volt a „Skandináviától Peloponnézsig” címmel rendezett diaműsoros előadásnak. Elsőnek Csekő Árpád Skandinávia északi részeibe vitte el a hallgatóságot. A fjordok csodálatos világán kívül főleg a sarkkörüi Moi-Ranai-gleccser környékét és azok különleges barlangjait mutatta be. Utána Balázs Dénes angliai és spanyolországi útja során a

Norbert-plato karrasztalait ismertette, illetve ízelítőt adott az Altamira-barlang szinte csodálatosan művészi falfestményeiből. Végül pedig Cser Ferenc Olaszország látványos barlangjait (Castellani, Kék-barlang), valamint Görögország rendkívül érdekes tengerparti barlangjait mutatta be.

1964. június 3.

Horst Rast a lipcei Karl Marx Egyetem Geológiai-Őslénytani Tanszékének adjunktusa, aki az ÉKME Ásvány-Kőzettani Tanszékének jubileumi ünnepségeire érkezett Budapestre, „Karsztjelenségek mészkőben, sóban és gipszben a Harz-hegység előterében” címmel német nyelven tartott előadást. A rendkívül érdekes előadásban sajtóságot karsztjelenségeket ismert meg a hallgatóság.

1964. július 20.

Dr. Vidacs Aladár tud. Munkatárs közvetítésével sikerült felkérnünk a hazánkban pár napot tartózkodó Alain Lartigue-ot előadás tartására. A kiváló francia barlangkutató és film-szakember – aki a vulkáni filmekről jól ismert Tazieff közvetlen munkatársa – a Cigalere-barlangban készített keskeny filmjét mutatta be. A barlang nem tartozik a könnyen járható közé. A film első része is a bemászás körülményességével és a filmezés rendkívüli technikai nehézségeivel foglalkozik. A második rész a barlang nemrég felfedezett és titokban tartott új járatának egzotikus és csodálatosan szép képződményeit mutatta be. A bámulatosan szép gipsz-képződmények és kristályok Pazar változatainak sokasága, a filmtechnikailag rendkívül tökéletes színes felvételek a nézőknek külön élvezetül szolgáltak. A csodálatosan szép barlangi film után még egy másik, a francia televízió részére készült, kedves kis gyermekfilmet is bemutatott egy bővizű karsztforrásból eredő, karsztos-sziklás völgyön keresztül folyó patakon két kisfiú és egy kutya kalandos tutajozását.

Reméljük, hogy az illusztris előadóval létrejött kapcsolatunkat alkalmunk lesz a jövőben is fenntartani és őt társulatunkban még többször üdvözölni.

- viszky -

SZEMLE

Nemzetközi Barlangtani Konferencia Brnóban

A Csehszlovák Tudományos Akadémia Földrajzi Intézete 1964. június 29-től július 4-ig nemzetközi barlangtani konferenciát rendezett Brnóban. A konferencia székhelyéül választott Brno nemcsak Csehszlovákia világhíres karsztvidékének, a Morva-karsztnak, hanem a csehszlovák tudományos barlangkutatásnak is egyik központja. Régen Morvaország fővárosa volt, ma Csehszlovákia második legnagyobb városa. A belvárost, a város középkori részét még az 1860-ban lebontott városfalak helyén létesült parkok és sugárutak választják el a hatalmassá nőtt város modern részétől. A posztjáról híres egykori város ma Csehszlovákia egyik legnagyobb gyárvárosa. Hajdani vásárváros jellegét pedig mint a csehszlovák nemzetközi vásárok rendezője őrizte meg. A konferencia is a nemzetközi vásár modern, toronyszerű központi épületében tartotta üléseit. A város az idegenforgalomra jól felkészült. A barlangkutató konferencia idején még egy másik kongresszus és egy filmfesztivál is zajlott. A belváros középkori műemlékei, a XIV. századból való gót stílusú Szt. Jakab és Auguszthus templomok, a Péter és Pál katedrális, a városháza stb. szintén sok idegent vonzanak a városba. Egykorú vára, a Spielberg, a monarchia idején főleg politikai foglyok börtöne, számos magyar emléket őriz. Kazinczy is itt töltötte hét éves rabságának egy részét.

A barlangtani konferencián tizenhárom ország képviselőjében 190-en vettek részt. A francia Bernard Geze professzor mellett ott találtuk Nyikolaj Gvozdeckij professzort, a

moszkvai egyetemről, a svájci Alfred Bögli-t és az osztrák barlangkutatók nesztorát, Gustav Abel-t. A klasszikus karszt hazájából, a szlovén akadémia karsztkutató intézetétől Rado Gospodaricot, Iván Gams-ot, Peter Habic-ot, a zágrábi egyetemről Josip Roglic professzort, a szarajevói speleológiai intézettől Danilo Ristic-et és Viktor Rhezak-ot, az osztrák barlangtani intézet igazgatóját Fridtjof Bauer-t, a grazi egyetem magyar körökben is jól ismert két docensét Viktor Maurin-t és Josef Zötl-t, a szófiai egyetem rektorát, Pencev professzort és a barlangkutatásnak még sok más kimagasló egyéniségét. Görögországot a hellén barlangkutatók elnöknője, Anna Petrochilos képviselte, az NDK-t Friedrich Schuster, a német barlang- és karsztkutatók munkakörének elnöke. A lengyelek közül kedves ismerőseinket, Marian Pulina-t és Stefan Zwolinsky-t volt alkalmunk köszönteni. A cseh és szlovák élgárdából különösen a rendezés nehéz szerepét ellátó Jaromir Demeket, Ottokár Stelclt és Jaroslav Rausert kell külön megemlítenünk, kik lelkes és fáradhatatlan munkásságukkal méltán vívták ki az egész konferencia elismerését és háláját. Végül nem hagyhatjuk megemlékezés nélkül Vladimir Panos és a kedves szlovák barlangkutató barátaink irányunkban tanúsított szíves magatartását sem. A konferencia csehszlovák résztvevői mellett, a mi csoportunk volt a legnépesebb. Magyarországot, illetve Társulatunkat tizenhárman képviseltük: dr. Balázs Dénes, Cser Ferenc, dr. Dénes György, Gádoros Miklós, Gáti Gábor, Müller Ernő, Müller Ernőné, Pászthory Valter, Pelikán Pál, Prágai Albert, Radó Tamás, Sohár István és e sorok írója.

A konferencia június 29-én kezdte meg munkáját. A résztvevők jelentkezése, üdvözlése után a megnyitó ülés de. 10 órakor kezdődött. A megnyitó előadást Ing. Josef Pelisek prof. A tudományok doktora tartotta, a csehszlovák karszterületek kutatásának eredményeiről és problémáiról. Az elhangzott előadást a résztvevők kölcsönös üdvözlése, ismerkedése követte, melyet a rendezőség által minden résztvevő részére készített kis feltűzhető névkártya nagymértékben megkönnyített. Különben minden résztvevő még a jelentkezéskor egy kis kézitáskában megkapta a konferencia programját, az előadások kivonatát, a kirándulások részletesebb ismertetését és a morva-karszt térképét stb. Délben a konferencia külföldi résztvevőit a városi tanács kö-

- 147 -

szöntötte a városháza dísztermében. A fogadást gazdag büfé, majd a városháza megtekintése követte. Délután a nemzetközi vásár központi épületének mozitermében elhangzottak a konferencia ún. bevezető előadásai. A neves csehszlovák kutatók rendkívül színvonalas előadásaiból a morva-karszt kialakulását, klimatológiai, hidrogeológiai stb. viszonyait ismerhette meg a hallgatóság. Az előadások keretében zajlott le a csehszlovák barlangkutatók nesztorának, a magas életkort megért Alois Králnak, a Deményfalvi-barlang egykori feltárójának kisebb ünneplése, köszöntése. A konferencia első napján este a Csehszlovák Tudományos Akadémia Földrajzi Intézete fogadáson és díszvacsorán látta vendégül a résztvevőket.

A Grand Hotel szalonjában lefolyt ünnepi vacsorán Jaromir Demek üdvözlő szavai után, a konferencia résztvevői nevében Gvozdeckij professzor köszöntötte a rendezőséget.

Másnap reggel megkezdődött a konferencia egyes osztályainak munkája. Az előadások nagyrészt párhuzamosan folytak két napig. A három osztály közül az elsőben 26 geomorfológiai és hidrológiai előadás, a másodikban 8 bioszpeológiai és klimatológiai, a harmadikban pedig 9 gyakorlati speleológiai előadás hangzott el. A rendkívül változatos és komoly kutatásokra alapozott előadások iránt a résztvevők igen nagy érdeklődést tanúsítottak. Szép számú hallgatóság előtt folyt le a két magyar, Cser Ferenc és Gádoros Miklós előadása is. Az érdeklődésre jellemző volt a számos hozzászólás és több kérdés felvetése. Különösen

Bögli professzor keveredési korrózióról szóló előadása iránt volt igen nagy az érdeklődés. A konferencia másodnapjának estjén a Morva Múzeum néprajzi kiállításának és néhány keskenyfilm megtekintése volt programba véve, amely még az Uderka moziban levetítésre kerülő csehszlovák kultúrfilm és egy szovjet és egy görög szpeleológiai film bemutatásával is bővült. Ha a magyar Aggtelek filmet sikerült volna kivinnünk, méltán meg lett volna a sikere. Szerda délután az előadások elhangzása után a résztvevőket autóbusszal szállította ki a szervezőség a Brnotól mintegy 50 km-re levő Mikulejce határában feltárt kora középkori morva-fejedelmi mocsárerőd megtekintésére. Visszafelé Brnoba, egy csárdaszerű állami borpincészet látta vendégül a konferencia résztvevőit. A hangulatos, népi zenével és táncok bemutatásával kísért vacsora, sörözés és borozás után éjfél körül érkezünk vissza szállóinkba.

A konferencia negyedik napján, csütörtökön reggel kezdődtek a kirándulások. Volt egy egynapos, egy kétnapos és egy háromnapos. Mi magyarok a háromnapos kirándulásra jelentkeztünk, melynek programjában az idegenforgalom számára meg nem nyitott, kiépítetlen és feltárás alatt álló barlangok megtekintése szerepelt. Ezen a kiránduláson a négy grúziai résztvevőn kívül az NDK-beli Schuster, valamint két szlovák barlangkutató társunk, dr. Bukovinsky Zilinaról és Ing. Kámen Tisovecről vett részt. Második napon a görögök elnöknője, Anna Petrochilos is csatlakozott hozzánk. Csoportunkat Jiri Vodicka dr. vezette, ki jelenleg a brnoi Földrajzi Intézet részéről a Sloupi- és Punkva-barlang közötti összeköttetésnek, a Punkva földalatti útjának feltáró munkálatait irányítja. Segítségére volt még csoportunk ügyes-bajos dolgainak intézésében Zdenek Prudil professzor is. Kettőjük fáradhatatlan és önzetlen munkássága tette lehetővé kirándulásunk sikerét.

Utunk első részében egy Rudice közeli hatalmas kőfejtőben megtekintettük a Morva-karszt devon fáciéseinek feltárását. Innen buszunk a sloupi kempingbe szállított bennünket, mely három napig szolgált otthonunkul. Délután a Kritinsi patak völgyében a Byci skála (Bika szikla) barlangját tekintettük meg. Előbb azonban leszállítottak bennünket Adamovba, hol a barlang feltárását végző gépgyári klub barlangkutatói által rendezett kiállítást néztük meg. A kiállítás főleg a Byci skála-barlang feltárásával kapcsolatos dokumentumokból és a barlangból kikerült őskori leletekből állott. Az érdekes kiállítás az általános barlangi felszerelések, kutatóeszközök és merülő készülékek mellett még külföldi, főleg franciaországi barlangok ízléses plakátjaival voltak dekorálva. A barlang, mely Csehszlovákia egyik nevezetes ősrégészeti lelőhelye, tulajdonképpen a Jedovnický-patak forrásbarlangja, nevét az 1898-ban itt talált őskori bronzbika szoborról kapta. Eddig 650 m hosszban ismeretes, 300 m-ig hatalmas, csarnokszerű, cseppkő nélküli folyosója szárazon járható. Itt egy hajdani szifon leszívása által keletkezett tó szakítja meg, majd ismét egy kisebb száraz rész után elérjük a Jedovnický-patakot. Ezen aztán gumicsónak segítségével jutunk a barlang eddig még le nem küzdött szifonjához. Itt jelenik meg a Rudicei-barlang végső szifonjában eltűnő, mintegy 1800 m-es légvonalbeli ismeretlen földalatti utat megtéve a barlangi patak, majd végigfolyva a Krckavi-

barlangon, egy kőfejtő lánál tör a felszínre. A barlang első része elég régóta ismeretes, a korai neolitikus leletek mellett fiatalabb hallstatti vaskor kovácsműhelyének maradványait is megtalálták. Az ún. Horákov kultúra idején pedig fejedelmi temetkezőhely is volt. A háború alatt a németek gyárnak használták. Akkor készült a mostani lejárati is.

Másnap a Jedovnický-patak nyelőbarlangja, a Rudicei priepast került műsorra. Ez a barlang is, mint a Morva-karszt többi nagy barlangja, a mintegy 25 km hosszú ÉD-i irányban húzódó, 2-6 km széles devonkori mészkőszárv peremén helyezkedik el. A nemkarsztos területről érkező, egész évben bőségesen folyó Jedovnický-patak Rudice mellett vakvölgyben

tűnik el. A nyelő 65 m mélyre vezeti le a patak vizét. Ez a kürtőszerű szakadék nem járható. A barlang bejárata 30 m-rel magasabban nyílik. A barlangban beépített létrákon 115 m mélységbe közvetlenül a vízesés-szerűen érkező patak vizébe kell ereszkedni. Innen az út jó három kilométeren keresztül néha hónaljig érő vízben, néha szárazon vezet a feltárt barlangszakasz végét jelentő, erősen eliszaposodó, nagyobb agyagos tavat alkotó szifonig. A szifonban eltűnő víz, mint már említettem, jó 1800 méteres ismeretlen út után a Byci skála-barlangjában jelenik meg újra. A barlangban több szifon van, némelyik néhány m-es kerülővel leküzdhető, de a kb. 630 méternél levő csak hosszabb, kényelmetlen csőszerű járatban kerülhető meg. A barlang sokszor száz méter fölé emelkedő kanyonszerű járatai néhol hatalmas csarnokká bővülnek. Ilyen a végén a 130 méter magas dóm is. Van azonban egész alacsony része is, mint a két felszifon is, ahol kb. fél méter magas a barlang és a patak hordalékában, vízben hasalva kell átkúszni. A barlang feneké nagyrészt a patak által behordott ún. Kulmschotterrel, továbbá szarukő és kvarc törmelékekkel, valamint alsótortoni márgával, homokkal és agyaggal fedett. Van egy-két szép cseppköves része is. A barlang egyes szakaszain a könnyebb közlekedés céljából létrákat is beépítettek. Csoportunkat három részre osztották. Az út oda-vissza így is mintegy 6-7 órát vett igénybe.

A barlangot már 1802-ben megkísérelték föltárni. Mintegy 100 évvel ezelőtt Wankel és társai már a vízszintes szakaszt is elérték. 1922-ig azonban a földalatti patakmederből még mindig csak 63 méter volt ismeretes. A nagy felfedezés 1958-ban történt, akkor a barlangot ma is kezelő Blanskoji Barlangkutató Csoportnak, a ma ismeretes utolsó szifonig sikerült előnyomulni.

Este, a sikeres túra után a sloupi vendéglőben búcsúvacsora volt. A hangulatos estén a német Schuster és főtitkárunk, Dénes György dr. mondott pohárköszöntőt.

Másnap a kirándulás utolsó napján a csemegék, a Morva-karszt látványos barlangjai kerültek műsorra. Első volt a Punkva-barlangja, illetve a Macocha. A rendkívül nagy idegenforgalmú Macocha igazolja hírnevét. Gépkocsik, autóbuszok sokasága hozza az érdeklődőket. Vasútállomásán, Blanskoban, még a nemzetközi gyorsvonatok is megállnak. Az innen, vagy az ország más részéből, vagy közvetlen külföldről érkező buszok jóformán percenként fordulnak be a bejárati épület előtti térségre.

Utunkat az ún. száraz barlang megtekintésével kezdtük. Az épületből közvetlenül léptünk be a barlangba. Meglepő a barlang rendezettsége, a betonjárdák tisztasága. Az utakat ugyanis minden nap felmossák. A barlang világítása rendkívül gazdag. Érdekes a földön elhelyezett lámpák elé kísérleti célból ültetett növények üdesége. Minden növénycsoport számmal van ellátva. Kívánságra az erről készült katalógus az érdeklődők rendelkezésére áll. A barlang mintegy másfél kilométer hosszú. Sztalagmitokban, sztalaktitokban, oszlopokban, cseppköfüggönyben rendkívül gazdag termékből és folyosókból áll. A Punkva-barlang száraz részének nagy szakaszát már 1909-ben is ismerték, de a Macochával csak 1914-ben, a patakos barlanggal pedig csak 1933-ban hozták létre a kapcsolatot. A száraz barlangból a végén kilépve a Macocha szakadékának egy 40 méter magas törmeléklejtőjére jutunk. A látvány szinte lenyűgöző. A 138 méter mély szakadék, mely Csehszlovákia harmadik legnagyobb mélysége, 175 méter hosszú és 75 méter széles. Fenekén két tó van. A felső, a Horni jezirko 15 méter, az alsó a Doni jezirko több mint 30 méter mély. A Punkva a szakadék ÉK-i falának lábánál lép ki és felveszi a felső tó gyér hozzáfolyását és az alsó tóba folyik, amely tulajdonképpen szifon. A Macocha nevét egy 17. századbeli mondából nyerte. A szakadék már a történelem folyamán ismert volt. Első bemászója egy brnoi minorita szerzetes, Lazarus Schopper volt. A nem kis teljesítményt kötélereszkekéssel hajtotta végre.

A Macochából az Erik-barlangon keresztül jutunk le a vizes járatba, a Punkva földalatti medrébe. Itt villanymotoros csónakok várják a közönséget. Járásuk zajtalan, a vezető magyarázata így jól hallható. A vizes járat sem túl hosszú, nincs 400 méter sem. Cseppkőképződménye is elég gyér. Az oldalfalak keresztirányú, kulisszaszerű benyúlásai azonban rendkívül változatosá teszik ezt a földalatti patakmedret, amelynek misztikumát a víz alatt elhelyezett lámpák csak fokozzák. Víz fölött lámpát csak egy-két képződmény megvilágítására alkalmaznak. A patak elég lassú folyású, de bővizű. Vízállását a Macocha és a Vizesdóm közötti szifon szabályozza. Mélysége 8-10 méter, de egyhelyütt a 40 métert is eléri. Közel a végéhez van egy száraz oldalága, a Mesedóm, mely a Morva-karszt egyik legdíszesebb terme. A legkülönfélébb és excentrikus cseppkővek között rendkívül sok a szép, hosszú szalmacseppkő. A barlangnak ebből a részéből indul ki az a kutató járat, melyen a Sloupi-barlangot igyekeznek megközelíteni. Kitöltésében 26 hód-csontvázat találtak, élénk bizonyítékául annak, hogy a hód egykor itt is honos volt. Újból csónakba szállva, mintegy 50-60 méter után már a napvilágon kötünk ki. Innen buszunk felvitt bennünket a Macocha felső peremére. A mélység fölé kiépített erkélyről a szakadék talán még impozánsabb.

Utána a Pusty zleb (Sivár-völgy) egyik kanyonszerű oldalágában, a Suchy zleb (Szárz-völgy)-ben lévő Katerina-barlangot tekintettük meg. Ez a Morva-karszt egyik legrégebben ismert barlangja. Nevét, a monda szerint egy benne eltévedt Katerina nevű leányról kapta. A Macocha irányába húzódó barlang tulajdonképpen két hatalmas tereméből áll. Az egyik a fő-dóm, mely a Morva-karszt legnagyobb terme. A 100x45x20 méter kiterjedésű, akusztikájáról híres teremben számos neves karmester rendezett már hangversenyt. Vele egy vonalban helyezkedik el a nem sokkal kisebb Kaoszterem. Ez hatalmas, egymásra hányt szikláin keletkezett cseppkőképződményeivel és ügyes világítási effektusaival nyújt egzotikus látványt a látogató közönségnek. Itt van a közismert „banya” szobor is.

Ezek után a Morva-karszt ún. „ékszerdoboz” a leglátványosabb barlangok egyike, a „Balcárka” következett. Szintén a Morva-karszt K-i szélén, a Suchy zleb-ben, Ostrov közelében helyezkedik el. A barlangot csak 1923-ban fedezték fel, de teljes feltárása, kiépítése 1935-ig tartott. A barlang valóságos iskolapéldája annak, hogy lehet egy barlangot szinte művészien kiépíteni. A Nagy dóm közútja, megkerülve a középen elhelyezkedő nyelőtölcsért, a barlang hatalmas vakkürtőjének, az ún. Rotundának több szintről való bemutatása, az egyes cseppkőcsoportok több oldalról való megtekintése, a szinte keretet alkotó, ablakszerű réseken való áttekintési lehetőségek, mind-mind a kiépítés, az útvezetés mesteri megoldására vallanak. Megkapóan szép a cseppkővek rendkívüli gazdagsága, alakjuk és színük változatosága, pompásan csillogó kristályos felületük és a széles színskála. Figyelemre méltó a teljesen tiszta, üvegszerűen átlátszó szalmacseppkővek sokasága, a tejfehértől a legsötétebb árnyalatú legkülönbözőbb alakú sztalaktitok, sztalagmitok, kárpitok, függönyök, a montmilch képződmények lágy fehérsége stb. Példamutató ez a tökéletesen megoldott világítás és a tisztaság. Hazai látványos barlangjaink vezetőinek látniuk kellene ezt.

A kempingünkhöz legközelebb eső Sloup-Sousuvka-barlang maradt utoljára. A Morva-karszt legnagyobb barlangja, ugyancsak a karsztvidék K-i szélén helyezkedik el. Összhosszúsága valamivel 4 km fölött van, de ebből csak 3 km járható a nagyközönség számára. A nagyrészt két szintre tagolható barlangnak három hatalmas kürtője van. A ferde letörés (Kohna Priepast) 75 méter, a Nagel-letörés 80 méter és a harmadik a Fekete-szakadék, a barlang D-i részén 66 méter mély. Az első letörésen 1748-ban jutott le az első kutató, J. A. Nagel udvari fizikus és matematikus. Ugyanekkor fedezte fel a később róla elnevezett, második szakadékot is. A harmadik, Fekete-szakadékban a Sloupi-patak vize tűnik el, honnan eddig ismeretlen földalatti utakon áramlik a Macocha felé, ahol a vizes barlangból Punkva néven jut a napvilágra. A barlangba a Sloupi-patak tulajdonképpen annak É-i részén, hatalmas nyelőtorkon át ömlik be, és nagyrészt az alsó szinten végigfolyva éri el a Fekete-szakadékot. 1959 óta innen indult ki az a feltáró munka, mely a patak földalatti útját kísérve a

Macochával, illetve a Punkva-barlang vizes szakaszával kísérli megteremteni a kapcsolatot. Ebben az új részben van „elhelyezve” a híres sloupi gyertyacseppkő is, valamint ezen szakasz vége felé vannak az oszlopszerű, átvilágított sztalagmitok is. Vezetőink érdekes műhelytitkot is elárultak. Megmutatták azt az oldaltermet, melyet cseppkőraktárnak használtak. Itt helyezik el ugyanis a feltárás folyamán az agyagkitöltésekből előkerült letört cseppköveket, amiket azután később, az idegenforgalmi szakaszok díszítésére használnak.

- 150 -

A barlangból kijövet, visszafelé Sloup-ba megtekintettük még a Sloupi-barlang négy bejárata között elhelyezkedő Kulna-barlangot is. Ez egy 85 méter hosszú és 15 méter széles alagútszerű üreg, mely már a régebbi kőkorban is lakott volt. Jelenleg a Morva Múzeum Anthropológiai Intézete folytat benne ásásokat. A háború alatt a németek ezt is gyárnak használták. Az eltávolított beton építési maradványok alatt 1961-ben indult meg a barlang tudományos ásása, amely jelenleg is folyik. Eddig a Würm korszakig jutotta, de remélik, hogy ennél még régebbi korok maradványait is meglelik.

Ezzel lezárult a hétnapos konferencia. Elbúcsúztunk csoportunk résztvevőitől. Búcsúztunk Bukovinszky és Kámen szlovák barátainktól, kiknek segítőkészségét ezúton is köszönjük. Búcsúztunk az NDK-beli Schuster barátunktól, búcsúztunk derűs, fiatal grúz barátainktól. Búcsúztunk és viszontlátást mondtunk kedves csoportvezetőnknek Vodicka dr. és Prudil kartársainknak, akiknek áldozatos munkájukért ezúton is kifejezzük hálás köszönetünket. Meg kell emlékeznünk a mi kedves Pali barátunkról, Pável Pilip-ről, aki szerénységéért, segítőkészségéért, különösen pedig magyar nyelvtudásáért magunk közé tartozónak éreztünk. Fogadja ő is hálás köszönetünket. A viszontlátásra!

Schönviszky László

A JUGOSZLÁV BARLANGKUTATÓK NAGYSZERŰ EREDMÉNYE: A RESAVAI-BARLANG

1964 februárjában népes barlangkutató csoport szállt ki a „Babina Glava” hegy oldalában Divljakovac mellett. A belgrádi és újvidéki barlangkutatók csoportját dr. Jovan Petrovic professzor, neves barlangkutató vezette.

A munka a hófúvások miatt igen nehezen indult meg, de csakhamar lendületbe jöttek a kutatók és a lelkesedésük nem ismert határt. A barlang első bejárása két napot és két éjszakát vett igénybe.

A barlang első nagyobb terme – nem messze a bejáratától – az „Őstörténelem előtti csarnok”, mintegy 50 méter magas. Továbbmenve az „Elefántfül” cseppkőfüggönye köti le a figyelmünket. Utunkat ezután egy szakadékkürtő nehezíti meg – a „Menza”. Itt szoktak a kutatók étkezni. A szakadék aljából a „Boban-terembe” jutunk, majd jobbra fordulva a csodálatos „Koráll-teremben” találjuk magunkat. E két termet összekötő rövid útszakaszon találjuk a „Diadalívet”, amelyet két vaskos cseppkőoszlop alkot. Néhány lépésre a Diadalívtől már a Koráll-teremben látható a középkori „Lovagvár” képződménye.

E barlang kutatásával kapcsolatban találtak a közelben egy másik barlangot. A barlang a karsztfennsíknál kb. 100 m-rel mélyebben helyezkedik el a Suvaja-folyócska kanyonjában. Jelenleg 100 m hosszúságban ismeretes és igen gazdag cseppkövekben. Olyannyira megkö-

- 151 -

zelíti a végét jelző omlás a Resavai-barlang Korall-termét, hogy a későbbiekben esetleg egy új, mesterséges bejáratot lehet létesíteni, ami a látogatottságot a kanyon szép helyzete révén fokozhatná.

A két barlang üledékeiben és kőzeteiben teljesen azonos, s így az összetartozásukat valószínűnek tartják.

A legfrissebb jelentések szerint a „Babina-Glava” karsztjában még kilenc barlangot találtak, amelyek közül az egyik csodálatos kristálydíszeket tartalmaz. Már ez a barlang egymaga is van olyan természeti kincs, mint az említett resavai nagy barlang. Kristálydíszeinek fehér ragyogása miatt kapta a „Hermelin-barlang” nevet. Ma még feltételezés e kilenc barlang összefüggése, de a lehetséges közös szakasz a hegy túlsó oldalán Jelovac környékén láthat ismét napvilágot.

A Resavai-barlangban több ponton megindultak az ásatások. Az első munkahely közvetlenül a bejáratnál volt, ahol dísztelen, égetett agyag cserépdarabok és jégkori csontleletek kerültek karbid-lámpafényre.

A másik munkahely már jelentősebb leletanyagot szolgáltatott, mely a barlang egyik legmélyebb pontján, 70 m mélységben van a bejáratától. Az agyagrétegek 3 kultúrréteget őriztek meg számunkra. A csontokat bolygatatlan rétegekből, tehát eredeti helyükről ásták ki, ami megfelelt az elméleti elképzeléseknek. A csontok – az első, még nem alapos vizsgálat után – jégkor előtti vadászó ősember maradványára utalnak. Néhány állkapocs is előtűnt az agyagból, de ezek hovatarozását a helyszínen nem tudták eldönteni. A lelőhely közelében pattintott kőeszközök is előkerültek. A leletek között a legérdekesebb egy emberi zápfogra emlékeztető fog, de feltételezések szerint állat volt a gazdája. A leleteket Belgrádba szállították, ahol alapos vizsgálatnak vetik alá.

Néhány állat csontleletéből megállapították a barlang kutatói, hogy a jégkort megelőzően a területen trópusi klíma uralkodott. Ekkorra teszik a barlangi hiénák, oroszlánok és tigrisek korszakát, szemben a jól ismert barlangi medvével, amely közismeretes jégkori élőlény volt.

Nemcsak az ősrégészeknek, hanem a biológusoknak is akadt bőven munkája. Két igen érdekes rovar figyeltek meg ezideig. Az egyik szöcskeszerű, csökevényes szárnya és fényre érzéketlen faj volt, míg a másik repülni tudott, de még nem vizsgálhatták meg, mert nem sikerült foglyul ejteni. A barlang talajának élővilága most van feldolgozás alatt. Még egy érdekesség: denevéreket csak a Korall-teremben láttak, ahol egy igen szűk, a Suvaja-kanyon felé vezető járatból valósággal rajzottak.

Már az angol televízió és a Szerb Népköztársaság filmhíradója filmet is készített a természeti csodáról. Nagy beruházásokat szavaztak meg, mintegy 100 millió dinár összegben, 20 millió dinárt már a barlangi utak építésére folyósítanak is. A tervek szerint kisebb csoportok már az idén májustól látogathatják a földalatti mesevilágot, de nagyobb turistacsoportok csak 1965. május 1-től tekinthetik meg. A barlangnál motel épül, amelyet vízvezetékekkel, villannyal és autóúttal is ellátnak, valamint a környéket rendezik és turista utakkal látják el.

Csekő Árpád és Vukov Péter a belgrádi „Politika” cikksorozata nyomán